

Universitetet
i Stavanger

Masteroppgave i forretningsjus

Aktsomhetsnormen i åpenhetsloven

Kandidatnummer: 3204

Leveringsfrist: 15. juni 2023

Antall ord: 14 479

Universitetet
i Stavanger

**HANDELSHØGSKOLEN VED UIS
MASTEROPPGAVE**

STUDIEPROGRAM:

Master i forretningsjus

OPPGAVEN ER SKREVET INNEN FØLGENDE
SPESIALISERINGSRETNING: Forretningsjus

ER OPPGAVEN KONFIDENSIELL? Nei.
(NB! Bruk rødt skjema ved konfidensiell oppgave)

TITTEL: Aktsomhetsnormen i åpenhetsloven

ENGELSK TITTEL: The Duty of Due Diligence in the Norwegian Transparency Act

FORFATTER(E)

Kandidatnummer:

3204

Navn:

Ingeborg Seim

VEILEDER:

Bård Tuseth

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	4
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	4
1.2 AKTUALITET.....	4
1.3 RETTSKILDEBILDET OG METODE.....	5
1.4 STRUKTUR OG VIDERE FREMSTILLING	6
2. BAKGRUNN	7
2.1 LOVFORMÅLET	7
2.1.1 Generelt om formålsbestemmelsen.....	7
2.1.2 «Grunnleggende menneskerettigheter».....	8
2.1.3 «Anstendige arbeidsforhold»	9
2.1.4 Transparens	13
2.1.5 Oppsummering og konklusjon	16
2.2 OPPHAVET TIL MENNESKERETTIGHETSKRAV FOR NÆRINGSLIVET	17
2.2.1 OECDs initiativ	17
2.2.2 Utenlandske initiativ	17
2.2.3 Norske initiativ.....	21
2.2.4 Representantforslaget.....	22
2.3 LOVHISTORIEN	23
2.3.1 Handlingsromutredningen.....	23
2.3.2 Etikkinformasjonsutvalget	24
2.3.3 Konsekvensutredningen	25
2.3.4 Lovvedtaket.....	26
3. IDENTIFIKASJON	27
3.1 INNLEDENDE BEMERKNINGER	27
3.2 PLIKTSUBJEKTER	28
3.3 AKTSOMHET	29
3.4 TODELT ANSVAR.....	31
3.4.1 Generelle bemerkninger.....	31
3.4.2 «Forårsaket».....	33
3.4.3 «Bidratt til»	34
3.4.4 «Direkte knyttet til»	35
3.5 LEVERANDØRKJEDER OG FORRETNINGSPARTNERE.....	37
3.5.1 Generelt om begrepsbruken	37
3.5.2 «Forretningsforbindelse»	38
3.5.3 «Leverandørkjede».....	39
3.5.4 «Forretningspartner».....	40
3.5.5 Oppsummering og konklusjon	41

3.6	VERDIKJEDEN	41
3.7	STYRE- OG MEDVIRKNINGSANSVAR	42
4.	AKTSOMHETSVURDERINGEN	44
4.1	INNLEDENDE BEMERKNINGER	44
4.2	STYRENDE PRINSIPPER.....	44
4.3	AKTSOMHETSVURDERINGSPROSESSENS SEKS STEG.....	46
5.	AVSLUTNING OG RETTSPOLITISKE BETRAKTNINGER	49
5.1	AVSLUTNING	49
5.2	BETRAKTNINGER	50
	REFERANSELISTE.....	51
	LOVER.....	51
	Norske lover	51
	Utenlandske lover.....	51
	RETTSAVGJØRELSER	51
	FORARBEID OG UTREDNINGER	52
	INTERNASJONALE KILDER	52
	LITTERATUR.....	53

1. Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven) trådte i kraft 1. juli 2022. Temaet for denne oppgaven er aktsomhetsnormen i åpenhetsloven. Åpenhetsloven § 4 lovfester en plikt for større virksomheter til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger for å avdekke risikoen for og forekomsten av negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold, både i relasjon til egen virksomhet, men også leverandørkjeder og forretningspartnere. Oppgaven søker å fastlegge rekkevidden av aktsomhetsnormen gjennom en rettsdogmatisk analyse.

Hovedproblemstillingen er aktsomhetsnormens rekkevidde. Det er denne problemstillingen som skal besvares. Hovedproblemstillingen åpner for flere underproblemstillinger. Herunder blir det for det første et spørsmål hvorvidt tilknytningen virksomheten har til de negative konsekvensene er av betydning for aktsomhetsnormens rekkevidde. For det andre er det spørsmål om hvor langt ned i leverandørkjeden aktsomhetsvurderinger må gjennomføres, og hvilke aktører som omfattes.

1.2 Aktualitet

Åpenhetsloven representerer et nytt rettsfelt ettersom det tidligere ikke har vært bindende plikter å forholde seg til for virksomhetene i forbindelse med aktsomhetsvurderinger som verktøy for å fremme respekt for menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter i næringslivet. Frem til åpenhetsloven trådte i kraft eksisterte det kun anbefalinger og en forventning fra myndighetene om at virksomhetene skulle utføre aktsomhetsvurderinger i tråd med OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper.

Til tross for at OECDs retningslinjer har eksistert i flere år, synes det likevel å være en usikkerhet hos virksomhetene om hva en plikt til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger innebærer.¹ Ettersom loven er såpass fersk og et høyt antall virksomheter omfattes av lovens plikter er det viktig å fastlegge rekkevidden av aktsomhetsnormen i åpenhetsloven slik at pliktsubjektene har kunnskap om hvordan de kan etterleve loven. Rekkevidden av

¹ Høegh og Farstad Moe (2023).

aktsomhetsnormen vil også ha betydning for lovens øvrige bestemmelser, da opplysningene de får gjennom aktsomhetsvurderingene vil være relevante for informasjonen de skal dele etter åpenhetsloven §§ 5 og 6.

Selv om Norge er relativt tidlig ute med en lov som fremmer næringslivets samfunnsansvar, eksisterer det og arbeides det for å få på plass tilsvarende lovverk i andre stater. For Norge sin del er det særlig av relevans at EU arbeider med å få på plass et aktsomhetsdirektiv som kan få direkte betydning ettersom Norge er part i EØS-avtalen, og følgelig må EU-rett som innlemmes i EØS-avtalen også bli del av norsk rett. Dette fører til at Norge på sikt vil kunne måtte ha et regelverk som samsvarer med aktsomhetsdirektivet til EU.²

1.3 Rettskildebildet og metode

Det er flere forhold som fører til at åpenhetslovens rettskildebilde er komplisert. For det første er loven ganske fersk, og det foreligger derfor ikke praksis som kan bidra til å fastlegge ansvarets rekkevidde. Av norske rettskilder er dermed rettskildebildet avgrenset til loven og lovens forarbeider. I mangel på norske rettskilder, vil også andre kilder slik som Karnov lovkommentarer av Tonstad og Elgesem benyttes for å belyse oppgaven.

For det andre uttrykker åpenhetsloven § 4 første ledd eksplisitt at aktsomhetsvurderingene skal utføres i tråd med OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Dette betyr at det må ses hen til internasjonale rettskilder i analysen av problemstillingene oppgaven søker løst. OECDs retningslinjer er oppdaterte til å samsvare med FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights, UNGP). Det er disse retningslinjene og prinsippene som danner rammeverket åpenhetsloven bygger på og er inspirert av. Med disse følger det også ytterligere internasjonale kilder i form av veiledere.

For å besvare oppgavens problemstilling benyttes hovedsakelig rettsdogmatisk metode, og generell juridisk metode vil dermed bli fulgt. Det vil også foretas komparative utblikk, samt være noen rettspolitiske betraktninger til slutt.

² Regjeringen (2023).

1.4 Struktur og videre fremstilling

Fordi åpenhetsloven er ny og lanserer et nytt rettsfelt er det nødvendig med en relativt grundig gjennomgang av lovens forutsetninger og grunnbegreper, da disse ikke kan forutsettes kjent. I det følgende vil det derfor først bli redegjort for hva som er lovens formål, ettersom det danner fundamentet for lovens plikter. Videre vil lovens bakgrunn bli gjennomgått og redegjort for, før det foretas et komparativt utblikk til lignende lovgivning i andre stater. Etter dette vil aktsomhetsnormens rekkevidde etter åpenhetsloven § 4, og da særlig bokstav b, redegjøres for gjennom begrepsavklaringer og sammenligninger med de internasjonale rammeverkene som åpenhetsloven bygger på. Deretter vil det ses på hvorvidt virksomhetens posisjon med hensyn til ressurser og risikobilde er av betydning. Til slutt følger en avslutning, samt noen rettspolitiske betraktninger.

2. Bakgrunn

2.1 Lovformålet

2.1.1 Generelt om formålsbestemmelsen

Åpenhetsloven inneholder en formålsbestemmelse hvor det fremkommer hva lovgiver ønsker å oppnå gjennom lovens rettigheter og plikter, og hvilke verdier loven skal ivareta.³ En slik formålsbestemmelse tjener som tolkningsinstrument, og legger føringer for hvordan lovbestemmelser i den aktuelle loven skal tolkes og anvendes. Jo klarere formålsbestemmelsen er formulert, jo sterkere eksponert er dens legitimeringsgrunnlag og jo større vekt bør den tillegges.⁴

Det følger av åpenhetsloven § 1 at lovens formål er å fremme virksomheters respekt for «grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold», samt sikre allmennheten informasjon om hvordan virksomheten ivaretar disse hensynene. Bestemmelsen illustrerer at det er to styrende formål som henger tett sammen. For å avklare rekkevidden av bestemmelsen, må begrepene som benyttes tolkes og avklares nærmere.

Formuleringen av formålsbestemmelsen i åpenhetsloven gir uttrykk for det faktum at det er Norge som stat som er pliktsubjekt og part til menneskerettighetskonvensjonene, og som derfor plikter å sikre menneskerettighetene.⁵ Det følger av statens sikringsplikt at den skal gi lover om eksempelvis arbeidsmiljø og sikkerhet for å hindre menneskerettighetskrenkelser så langt det lar seg gjøre.⁶ Næringslivet plikter på sin side å følge norske lover, slik som åpenhetsloven. Dette betyr at selskapene ikke er pliktsubjekt for, og dermed ikke kan bryte menneskerettighetene som følger av folkeretten slik staten gjør om de ikke følger opp bruddene som er begått, men selskapene kan likevel bidra til menneskerettighetskrenkelser gjennom sin virksomhet. Gjennom åpenhetsloven søker lovgiver å få næringslivet til å respektere menneskerettighetene, til tross for at de ikke er parter etter folkerettslige konvensjoner. Dette er et eksempel på at staten ivaretar sine plikter etter Grunnloven § 93 fjerde ledd der det blant annet kommer frem at staten skal bekjempe slaveri og tvangsarbeid.

³ Åpenhetsloven § 1.

⁴ Aarli og S. Mæhle (2022) s. 183-189, Monsen (2020) s. 165.

⁵ Menneskerettsloven (1999), se § 2 med henvisninger.

⁶ Grunnloven § 92.

2.1.2 «Grunnleggende menneskerettigheter»

I åpenhetslovens formålsbestemmelse benyttes ordlyden «grunnleggende menneskerettigheter» som må forstås snevrere enn begrepet «menneskerettigheter» i den forstand at menneskerettigheter er mer generelt og favner bredere. Ordet «grunnleggende» kan gi inntrykk av at ikke alle menneskerettigheter omfattes, og at loven gjelder grovere menneskerettighetskrenkelser. Menneskerettigheter kan karakteriseres som «de fundamentale rettighetene i et rettssamfunn».⁷ Etter norsk ordbok er «fundamental» synonymt med «grunnleggende».⁸ Lovens ordlyd kan derfor synes overflødig.

Legaldefinisjonen av «grunnleggende menneskerettigheter» finnes i åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav b. Det følger av definisjonen at begrepet skal forstås i samsvar med de internasjonalt anerkjente menneskerettighetene. Legaldefinisjonen stiller opp en ikke-uttømmende liste med eksempler på slike anerkjente menneskerettigheter, og virksomhetene må selv vurdere hvilke menneskerettigheter som er relevante.⁹

Etter åpenhetslovens forarbeider og etikkinformasjonsutvalgets rapport anvendes både begrepet «menneskerettigheter» og «grunnleggende menneskerettigheter» om hverandre, noe som tyder på at det ikke er meningen at det skal være noe skille. Det presiseres i forarbeidene at både Etikkinformasjonsutvalget og departementet har lagt til grunn at begrepet «grunnleggende menneskerettigheter» benyttes da det gir loven et bredt nedslagsfelt og ikke avgrenser mot visse typer menneskerettigheter.¹⁰ Det kan imidlertid stilles spørsmål til hvorfor ikke det mer generelle begrepet «menneskerettigheter» benyttes i loven ettersom dette også ville gitt et bredt nedslagsfelt uten å avgrense til kun å gjelde bestemte menneskerettigheter.

Norsk lovgivningsteknikk karakteriseres ved at vi har kort lovtekst som benytter vage uttrykk slik at lovene skal tåle at tidene forandrer seg uten å måtte endres for ofte. Overflødige ord og uttrykk får dermed ikke plass i lovteksten. Som et resultat av dette må lovens formål og innhold suppleres av forarbeider og rettspraksis.¹¹ I denne sammenhengen kan ordet

⁷ Mæhle og Aarli (2022) s. 117.

⁸ Se f.eks. ordet «fundamental» i ordbokene.no.

⁹ Åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav b, merk ordlyden «blant annet» og Prop.150 L (2020-2021) s. 41.

¹⁰ Prop.150 L (2020-2021) s. 40-41.

¹¹ Blandhol, Tøssebro og Skotheim (2015) s. 320.

«grunnleggende» ses på som overflødig i lovteksten, noe som er uheldig da det kan gi et uriktig inntrykk av hva loven ivaretar.

FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, som åpenhetsloven bygger på, bruker ordlyden «human rights» som tilsvarer begrepet «menneskerettigheter».¹² Det presiseres i forarbeidene at definisjonen på «grunnleggende menneskerettigheter» skal samsvare med begrepsbruken i FN's veiledende prinsipper og OECDs retningslinjer.¹³ Det mest naturlige ville da vært å anvende begrepet «menneskerettigheter» alene. OECDs retningslinjer benytter seg også av begrepet «internationally recognised human rights» hvor det blir gitt uttrykk for at næringslivet bør respektere de berørte av deres aktiviteter sine menneskerettigheter.¹⁴ Denne ordlyden sammenfaller med den nevnte legaldefinisjonen i åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav b, noe som taler for at det ville vært tilstrekkelig med begrepet «menneskerettigheter» i formålsbestemmelsen ettersom definisjonen utdyper og presiserer meningsinnholdet.

Etter dette tas det sikte på at det er de relevante menneskerettighetene som til enhver tid kan være aktuelle å se på for virksomhetene som omfattes av begrepet «grunnleggende menneskerettigheter», og det er således ikke foretatt noen avgrensning til hvilke menneskerettigheter loven søker å ivareta. Det avgjørende for avgrensningen er om menneskerettighetene som er krenket har tilknytning til virksomhetens aktiviteter «i forbindelse med produksjon av varer og levering av tjenester».¹⁵

2.1.3 «Anstendige arbeidsforhold»

Formålsbestemmelsen anvender begrepet «anstendige arbeidsforhold», som er en endring fra begrepet «anstendig arbeid» som Etikkinformasjonsutvalget brukte i sitt lovforslag.¹⁶ Rent språklig innebærer denne endringen en innsnevring sammenlignet med lovforslagets ordlyd ettersom «arbeid» favner bredere enn «arbeidsforhold». Ut ifra en naturlig språklig forståelse er «arbeidsforhold» de forhold man arbeider under, og arbeidsmiljøet på arbeidsplassen. Dette begrepet avgrenser mot trygdeordninger og forhold rundt arbeidet som ikke direkte går på selve arbeidsmiljøet.

¹² FN (2011) og OECD (2018).

¹³ Prop.150 L (2020-2021) s. 42.

¹⁴ OECD (2011) punkt II A (2), s. 19.

¹⁵ Åpenhetsloven § 1.

¹⁶ Åpenhetsloven § 1 og Prop.150 L (2020-2021) s. 42.

Legaldefinisjonen av «anstendige arbeidsforhold» følger av åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav c. Det fremkommer her at begrepet omfatter «arbeid som ivaretar grunnleggende menneskerettigheter (...) og helse, miljø og sikkerhet på arbeidsplassen», samt «en lønn å leve av».

I forarbeidene omtales «anstendige arbeidsforhold» og begrepsendringen. Det fremkommer at et mindretall i familie- og forbrukerkomiteen mener at endringen av begrep er uheldig fordi «anstendige arbeidsforhold» er snevrere og ikke inkluderer den sosiale sikkerheten til arbeidstakerne gjennom trygdeordninger og lignende. Av komiteens flertall ble det likevel påpekt at det ikke er tale om noen reell innsnevring av meningsinnholdet, men bare en ren språklig endring. Dette taler for at flertallets oppfatning må legges til grunn, og at begrepet som benyttes i loven er ment å ha samme rekkevidde som lovforslaget.¹⁷

På lik linje med grunnleggende menneskerettigheter, er det også bare de forhold som knytter seg til anstendige arbeidsforhold «i forbindelse med produksjon av varer og levering av tjenester». Loven foretar her en tydelig avgrensning og klargjør at det kun er de negative konsekvensene knyttet til virksomhetens produksjonsprosess og levering av tjenester som er av relevans. Negative konsekvenser for anstendige arbeidsforhold hvor virksomhetens aktiviteter ikke kan knyttes til konsekvensene, vil dermed falle utenfor lovens formål.

Helse, miljø og sikkerhet (HMS) er verdier som står sterkt i norsk arbeidsrett, og arbeidsgiver plikter blant annet å gjennomføre systematisk HMS-arbeid.¹⁸ Selv om vi har regelverk og system i Norge som fanger opp og hindrer denne typen krenkelser, så er situasjonen mer alvorlig når vi ser mot det internasjonale samfunnet, og da spesielt utviklingslandene hvor selskaper driver med billig produksjon av varer. Rana Plaza ulykken i Bangladesh i 2013 hvor over 1130¹⁹ menneskeliv gikk tapt og ytterligere 2500 arbeidere skadet, er ett av flere eksempler hvor HMS-forsømmelser fikk alvorlige konsekvenser. Ulykken skjedde etter at en sprekk i bygget førte til at det etter hvert kollapset. Grunnet press lengre oppe i

¹⁷ Prop.150 L (2020-2021) s. 36 og Innst.603 L (2020-2021) s. 4-5.

¹⁸ Arbeidsmiljøloven § 3-1 første ledd.

¹⁹ Ulike kilder benytter ulike tall på dødsfall etter ulykken, fra 1132-1138, se blant annet NRK (2014) https://www.nrk.no/urix/_-rana-plaza-kollapsen-var-mord-1.11678627 og Fri Fagbevegelse (2018) <https://frifagbevegelse.no/forside/rana-plaza-katastrofen-som-forandret-tekstilindustrien-6.183.522904.8019362fc4>.

leverandørkjedene om leveranser til riktig tid måtte arbeiderne jobbe selv om sjefene var klar over at det ikke var forsvarlig å være i bygget. Slik sett var det en varslet katastrofe, som burde og kunne vært unngått.²⁰ Blant kjedene som hadde deler av tekstilproduksjonen sin i Rana Plaza var H&M og Lindex. Dette er kleskjeder som har en stor del av det norske klesmarkedet.²¹ Med åpenhetsloven er målet at denne typen ulykker skal unngås ved at en større del av ansvaret plasseres hos selskapene lenger opp i leverandørkjedene ettersom de forpliktet til å ha kunnskap om arbeidsforholdene og dermed iverksette tiltak som sørger for at HMS blir ivare tatt nedover i leverandørkjedene.

Ut ifra ordlyden kan man forstå «en lønn å leve av» som godtgjørelser i form av penger som rekker til å forsørge seg selv og familien. Ordlyden tilsier da at disse midlene fra arbeidsgiver skal rekke til mat, husly, rent vann, klær, skolegang og andre nødvendige ting man trenger for å leve et godt liv. Forarbeidene støtter også opp om at forsørgerperspektivet inngår i levelønnsbegrepet.²² Ettersom kostnadene og standarden varierer mye ut ifra hvilket land og område man befinner seg i, kan det virke urimelig å stille krav til at det skal være en rettferdig lønn ut ifra standardene vi stiller i Norge. Derfor må en «lønn å leve av» tilpasses situasjonen ved det enkelte produksjonssted. Som utgangspunkt bør selskapene se på hva som er fattigdomsgrensen i det aktuelle landet, da disse grensene er tilpasset de sosiale og økonomiske omstendighetene i den enkelte stat.²³ Det må imidlertid påpekes at åpenhetsloven foreløpig ikke pålegger selskapene en plikt til å sørge for at arbeiderne i leverandørkjeden mottar «lønn å leve av», men en kunnskaps- og informasjonsplikt.²⁴ Gjennom aktsomhetsvurderingene må de altså skaffe seg tilstrekkelig kunnskap om lønnsnivået i leverandørkjeden og hos forretningspartnere. Dette gir selskapene insentiver om å sikre levelønn ettersom det vil være negativt for omdømmet til en virksomhet om den bidrar til eller forårsaker fattigdom.

Av legaldefinisjonen kommer det til syne at grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold overlapper til en viss grad, fordi menneskerettigheter også vil omfatte noen arbeidsforhold. Definisjonen av «grunnleggende menneskerettigheter» omfatter også ILOs (Den internasjonale arbeidsorganisasjonen) kjernekonvensjoner som inneholder

²⁰ Clean Clothes Campaign (u.å.).

²¹ Isaksen/NRK (2014).

²² Prop.150 L (2020-2021) s. 42.

²³ FN-sambandet (u.å.).

²⁴ Åpenhetsloven § 4 første ledd bokstav b og § 5 første ledd.

rettigheter knyttet til anstendig arbeid. Likevel legger loven opp til at det skal være et skille og at lovens rekkevidde utvides ved å inneholde begge begrepene, jf. eksempelvis ordlyden «og» i både § 1 og § 4 første ledd bokstav b. Dette betyr i praksis at begrepene er tett knyttet sammen, og må ses på som en helhet. I tilfeller hvor arbeidsforholdene ikke er ivaretatt, er det følgelig sannsynlig at det foreligger menneskerettighetskrenkelser. Presiseringen bidrar likevel til at loven blir tydeligere overfor selskapene, slik at det blir enklere å forstå hvilke verdier som skal respekteres, og da også hva slags forhold som må vurderes og tas i betraktning ved aktsomhetsvurderingene. Ved å tilføye anstendige arbeidsforhold til lovteksten, vil loven også omfatte forhold som ikke nødvendigvis henger sammen med menneskerettigheter og som innebærer en utvidelse av rekkevidden, som eksempelvis fastsatte standarder om arbeidstid og hvile som går lenger enn menneskerettighetene.

OECDs retningslinjer og FNs veiledende prinsipper, som åpenhetsloven bygger på, viser til ILO når det kommer til arbeidsrettigheter.²⁵ Gjennom ILOs arbeid med arbeidsrettigheter er begrepet «anstendig arbeid» benyttet og godt kjent.²⁶ Begrepet benyttes av FN i forbindelse med bærekraftsmålene hvor mål nummer 8 har tittelen «anstendig arbeid og økonomisk vekst».²⁷ Av FN defineres «anstendig arbeid» som «produktivt arbeid der sosial beskyttelse, dialog mellom partene i arbeidslivet og rettigheter på arbeidsplassen er ivaretatt». Ettersom ILO er et fagorgan under FN, benytter de samme definisjon.²⁸ Åpenhetslovens forarbeider viser til ILOs agenda for anstendig arbeid, noe som tilsier at begrepene som benyttes i loven må ses i sammenheng med internasjonale rettskilder og definisjonene som finnes der.²⁹ Forarbeidene peker eksplisitt på agendaens fire strategiske målsettinger: For det første er det et mål å fremme sysselsetting som gir arbeidstakerne levelønn, for det andre skal arbeidstakernes rettigheter sikres, for det tredje skal sosial beskyttelse fremmes, og for det fjerde skal trepartssamarbeid fremmes.³⁰ Med henvisning til disse målsettingene innebærer bruken av begrepet «anstendige arbeidsforhold» i åpenhetsloven en utvidelse av lovens rekkevidde utover de rettigheter som omfattes av grunnleggende menneskerettigheter. Utvidelsen innebærer at arbeidsrettigheter som omhandler HMS på arbeidsplassen, lønn som

²⁵ Se eksempelvis OECDs retningslinjer punkt 48 og FNs veiledende prinsipper artikkel 12.

²⁶ Se eksempelvis ILOs rammeverk for anstendig arbeid (2008), ILOs konvensjon nr. 187 (2006).

²⁷ FNs bærekraftsmål nr. 8, <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/anstendig-arbeid-og-oekonomisk-vekst>.

²⁸ FN-sambandet om ILO <https://www.fn.no/om-fn/fns-organisasjoner-fond-og-programmer/den-internasjonale-arbeidsorganisasjonen-ilo>.

²⁹ Prop.150 L (2020-2021) s. 106.

³⁰ ILO https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-lisbon/documents/event/wcms_667247.pdf s. 2.

er tilstrekkelig til at arbeidstakerne kan forsørge både seg selv og sine familier blir en del av rettighetene virksomheter må respektere.³¹ ILOs konstitusjon inneholder blant annet formål som støtter denne tolkningen, hvor det fremkommer at de aktuelle arbeidstakerrettighetene også dreier seg om forhold utenfor det som har direkte tilknytning til arbeidssituasjonen på arbeidsstedet.³² Forarbeidene benytter etter dette både erklæringer og ILOs konstitusjon for å definere begrepet «anstendige arbeidsforhold», til tross for at Norge ikke er bundet av erklæringene som oppstilles etter folkeretten. Man stiller likevel krav til at virksomhetene må gå utenfor norsk rett for å finne ut hva begrepet omfatter.

Etter dette utvides lovens formål noe ved å tilføye begrepet «anstendige arbeidsforhold». Det kan imidlertid være utfordrende å trekke et klart skille mellom «grunnleggende menneskerettigheter» og «anstendige arbeidsforhold». Skillet vil likevel ikke være av relevant betydning for virksomhetenes etterfølgelse av loven fordi de gjennom lovens virkemidler skal respektere rettigheter som faller inn under begge begrepene. På lik linje med begrepet «grunnleggende menneskerettigheter», illustrerer også dette begrepet at åpenhetsloven er ment å favne bredt. For å finne rekkevidden av begrepsbruken er man nødt til å se til internasjonale rettskilder, og da særlig ILOs arbeid som samtlige andre rettskilder henviser til. Likevel, så har lovgiver valgt å gå bort fra det mer kjente begrepet «anstendig arbeid» selv om meningsinnholdet er det samme. Dette vil kunne bidra til å skape usikkerhet for virksomhetene rundt hvilke forhold de skal undersøke og ha kontroll over da ordlyden i seg selv tilsier at begrepet medfører en innsnevring. Etersom begrepet bygger på internasjonale rettskilder vil det være hensiktsmessig å benytte samme ordlyd, slik at man fjerner all tvil rundt hva begrepet faktisk innebærer. På generelt grunnlag bør lovgiver forsøke å benytte internasjonalt anerkjente begreper på områder hvor internasjonale rettskilder er tett knyttet til den nasjonale lovgivningen for å sikre forutberegnelighet.

2.1.4 Transparens

I formålsbestemmelsen fremkommer det også at loven søker å sikre at «allmennheten» får «tilgang til informasjon om hvordan virksomheter håndterer negative konsekvenser» for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.³³ Etter forarbeidene er

³¹ Prop.150 L (2020-2021) s. 106.

³² ILO (1919, oppdatert 1997).

³³ Åpenhetsloven §1.

imidlertid dette formålet sett på som sekundært i forhold til respekt for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.³⁴

Ordlyden tilsier at hvem som helst i samfunnet skal kunne få denne typen informasjon fra selskapene. I forarbeidene presiseres det at begrepet «allmennheten» skal forstås som «enhver», og det vises til diverse eksempler som tyder på at loven favner bredt og ikke avgrenser mot visse personer eller virksomheter.³⁵ Selv om «enhver» omfattes finnes det likevel uklårheter.

Selv om «enhver» kan kreve innsyn i hvordan selskapene håndterer negative konsekvenser tilknyttet de relevante rettighetene, er innsynsretten begrenset til det som gjelder selskapenes vurderinger. Dette fremkommer av lovens ordlyd ettersom innsynsretten henger sammen med virksomhetenes håndtering av konsekvensene. Sett i sammenheng med åpenhetslovens plikt til å utføre aktsomhetsvurderinger, hvor risiko og prioritering er aktuelle faktorer, vil dette bety at virksomheten ikke plikter å opplyse om hvilke forhold et produkt er produsert under hvor selskapet regner risikoen for negative konsekvenser for å være så lav at aktsomhetsvurderinger ikke er nødvendig.

Spørsmålet om hvorvidt utenlandske inngår i begrepet «enhver» må svares bekreftende ettersom ordlyden tilsier at alle omfattes. Tonstad har i Karnov lovkommentar argumentert for at flere hensyn også taler for at personer og virksomheter utenfor Norge også har rett til informasjon. Åpenhetsloven § 4 første ledd bokstav e bruker begrepene «interessenter» og «rettighetshavere» om hvem som har rett på informasjon om håndtering av negative konsekvenser. I mange tilfeller vil også utenlandske falle innenfor disse begrepene, og således ha rett på informasjon. Det trekkes også paralleller til miljøinformasjonsloven, hvor det fremkommer av forarbeidene at både norske og utenlandske omfattes av begrepet «enhver».³⁶ Etter dette må selskapene gi informasjon også til utenlandske for å sikre at de handler i samsvar med lovens formål.

Videre kan det stilles spørsmål til om selskapene er forpliktet til å behandle forespørsler på andre språk enn norsk eller tilby informasjon på andre språk enn norsk. Forbrukertilsynet har i

³⁴ Prop.150 L (2020-2021) s. 36.

³⁵ Prop.150 L (2020-2021) s. 105.

³⁶ Tonstad (2022) Karnov lovkommentar 4 til § 1 og Ot.prp. nr. 116 (2001-2002) s. 97.

den sammenheng uttalt at selskapene kan avslå uforståelige informasjonskrav. Dette forstås som at dersom et selskap mottar et krav på et fremmedspråk, og de med sine ressurser ikke klarer å oversette det slik at det blir forståelig, så kan de avslå det. Videre fremhever Forbrukertilsynet at hovedregelen etter åpenhetsloven er at informasjonskrav skal besvares på norsk da loven ikke krever noe annet, og det er således valgfritt for selskapene om de vil svare på fremmedspråk ved mottagelse av krav på andre språk.³⁷

En annen side ved et transparent næringsliv er konkurranseperspektivet. Når selskapene nå må være åpne om negative konsekvenser som blant annet sosial dumping og arbeidskriminalitet, så vil de seriøse aktørene som allerede har fokus på menneskerettigheter og arbeidsforhold tjene på dette i konkurransesituasjoner. I anbudskonkurranser kan utnyttning av mennesker føre til at selskaper kan presse prisene for å vinne oppdrag, mens de som opptrer i tråd med menneskerettighetene taper på det ettersom de ikke kan levere til en like lav pris. Dersom et selskap ikke handler i tråd med åpenhetsloven, eller rapporterer om høy grad av menneskerettighetskrenkelsener i leverandørkjeden eller hos forretningspartnere, vil dette kunne føre til at kunder ikke vil assosieres med deres virksomhet i favør av aktørene som tar åpenhetsloven og menneskerettighetene på alvor. Dersom en virksomhet som berøres av åpenhetsloven kjøper en tjeneste fra et selskap hvor risikoen for eller forekomsten av menneskerettighetskrenkelsener er høy, vil det også kunne påvirke deres egne aktsomhetsvurderinger og etterfølgelse av loven.³⁸ På denne måten vil åpenhetsloven kunne sørge for en mer likestilt konkurranse hvor man kan skille ut virksomhetene som ikke tar grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold på alvor.

Konkurranseperspektivet kan også føre til at virksomhetene som tar forpliktelsene til å stille krav om overholdelse av grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold hos sine underleverandører alvorlig ikke er tjent med åpenhet. Når virksomhetene må være åpne om hvor de produserer varene sine vil det alltid være en sjanse for at konkurrentene prøver å flytte sin produksjon til en konkurrents fabrikk dersom den lager produkter med høy standard og samtidig har alt på stell. Dette kan bli kostbart for virksomheter som har brukt store ressurser på å bygge opp leverandørkjeder og sørge for at de har tilfredsstillende rutiner og forhold ved arbeidsplassen.

³⁷ Forbrukertilsynet (2022).

³⁸ Lorentsen (2022) og Hartvigsen og Høegh (2022).

Samtidig som transparens i næringslivet fungerer som et lovformål, så kan det også kategoriseres som et virkemiddel. Gjennom åpenhet om forekomst og håndtering av negative konsekvenser på menneskerettigheter og arbeidsforhold vil også virksomhetene måtte respektere disse rettighetene for å unngå sosiale sanksjoner i form av dårlig rykte og lignende, da det er synlig for allmennheten hvorvidt de respekterer rettighetene eller ikke. På denne måten vil transparens fungere som et virkemiddel for å oppnå lovens hovedformål.

2.1.5 Oppsummering og konklusjon

Lovens formålsbestemmelse illustrerer at det er to styrende formål som henger tett sammen. Det første, som også er lovens hovedformål, er at næringsdrivende skal få større respekt for menneskerettighetene og anstendige arbeidsforhold.³⁹ For det andre skal loven sikre et mer transparent næringsliv hvor enhver som har interesse av det skal ha tilgang til næringsdrivendes håndtering av negative konsekvenser på visse menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Hensynet til allmennhetens innsyn og mer transparens bidrar til hovedformålet ved at det blir synlig for allmennheten i hvilken grad virksomheten respekterer de relevante rettighetene. Transparens opptrer derfor både som formål, men også som et virkemiddel etter åpenhetsloven.

Fordi åpenhetsloven har en formålsbestemmelse, må de øvrige bestemmelsene tolkes i tråd med denne så langt det lar seg gjøre. Dette er fordi lovens plikter og virkemidler skal benyttes for å oppnå lovformålet. For åpenhetslovens vedkommende innebærer det at lovens bestemmelser skal forstås på en slik måte at de i størst mulig grad bidrar til åpenhet om og respekt for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i næringslivet i forbindelse med selskapenes virksomhet. Disse begrepene innebærer alle former for menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold, altså ikke bare det som omhandler tvangsarbeid, slaveri og barnarbeid, men også rettighetene som gjelder eksempelvis personvern og sikkerhet ved sykdom og arbeidsfravær.

Åpenhetslovens system og begrepsbruk har røtter i internasjonale kilder. Grunnet dette må virksomheter sette seg inn i de retningslinjene og prinsippene som åpenhetsloven bygger på for å klarlegge åpenhetslovens formål og rekkevidde. Det er da en svakhet for forutberegneligheten sin del at åpenhetsloven benytter begreper som språklig avviker fra de

³⁹ Prop.150 L (2020-2021) s. 36.

internasjonalt anerkjente begrepene for samme rettslige fenomen. Likevel, kan man legge til grunn at OECD, FN og ILOs definisjoner for menneskerettigheter og anstendig arbeid også gjelder for åpenhetsloven selv om «grunnleggende menneskerettigheter» og «anstendige arbeidsforhold» benyttes.

2.2 Opphavet til menneskerettighetskrav for næringslivet

2.2.1 OECDs initiativ

OECDs retningslinjer er en del av OECDs «Declaration on International Investment and Multinational Enterprises» som ble vedtatt i 1976. Disse retningslinjene er ikke bindende for selskapene, men en anbefaling om hvordan de bør handle. Retningslinjene ble revidert i 2000, og sist oppdatert i 2011 til å samsvare med FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights, UNGP) som ble vedtatt samme år. De oppdaterte retningslinjene til OECD legger vekt på menneskerettigheter og tar utgangspunkt i rammeverket til John Ruggie, som er FNs spesialrådgiver for næringsliv og menneskerettigheter. Fokuset på arbeidstakernes rettigheter fikk også større plass i retningslinjene etter oppdateringen, i tråd med ILOs trepartserklæring om Grunnleggende prinsipper for multinasjonale selskaper og sosiale hensyn.⁴⁰ Utviklingen av retningslinjene illustrerer et økt internasjonalt fokus på menneskerettigheter og arbeidsforhold. Det er disse internasjonale retningslinjene og prinsippene åpenhetsloven bygger på.

2.2.2 Utenlandske initiativ

Selv om Norge må sies å være relativt tidlig ute med denne typen lovgivning har flere andre land allerede innført lover som til en viss grad tilsvarer pliktene i åpenhetsloven. Relevant lovgivning fra land hvor ulike former for aktsomhetsvurderinger praktiseres er temaet for de følgende avsnittene. Disse lovene er bindende i landene hvor de er innført og vil således ikke omfatte norske virksomheter i samme grad som åpenhetsloven, ettersom det bare er virksomheter som opererer innenfor de respektive landene som omfattes.

Av relevante reguleringer kan man for det første se til Storbritannia, som var først ute da de i 2015 innførte *Modern Slavery Act* med formål om å forhindre moderne slaveri,

⁴⁰ Utenriksdepartementet (2015) https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/naringslivssamarbeid-i-utlandet/retningslinjer_fernasjonale_selskaper/id2401216/.

menneskehandel og tvangsarbeid i Storbritannia. Sammenlignet med åpenhetslovens formål har Storbritannias lov en snevrere rekkevidde fordi den kun tar sikte på å forhindre noen av de groveste formene for menneskerettighetskrenkelser. Åpenhetsloven foretar ikke en slik avgrensning, og omfatter dermed flere krenkelser enn slaveri, menneskehandel og tvangsarbeid. Lovens del 6, seksjon 54 inneholder bestemmelser som omhandler «Transparency in supply chains etc», og oppstiller krav om at *commercial organisations* må utarbeide årlige rapporter om arbeidet mot moderne slaveri i virksomhetens leverandørkjeder. En slik rapport må inneholde informasjon om hva virksomheten har gjort, eller eventuelt hva den ikke har gjort for å sikre at «slavery and human trafficking is not taking place», jf. seksjon 54 avsnitt 4 bokstav a og b. Storbritannias slaverilov skiller seg således fra åpenhetsloven ved at virksomheter kan oppgi at de ikke har gjort noen tiltak, og likevel etterfølger lovens plikter. Etter avsnitt 5 kan imidlertid virksomheter inkludere informasjon om deres rutiner for aktsomhetsvurderinger, hvor de redegjør for hvilke deler av virksomhetens egen aktivitet eller leverandørkjeden det foreligger størst risiko med hensyn til slaveri og menneskehandel. Ut ifra ordlyden «may», er det frivillig å ta med informasjon om *due diligence*.⁴¹ I likhet med den norske åpenhetsloven er *naming and shaming* reguleringsteknikk, uten sanksjoner for de materielle bruddene på fremmed jord.

Nylig har Storbritannia utvidet pliktene for virksomheter til å utføre aktsomhetsvurderinger i form av deres *Environment Act* fra 2021. Loven forbyr import av råvarer som har sin opprinnelse i ulovlig konverterte skogområder. Det presiseres i lovens *schedule 17, part 1 requirements* at det foreligger en plikt for virksomheter som importerer visse råvarer til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger og ha en transparent leverandørkjede. Aktsomhetsvurderingene her dreier seg imidlertid ikke om påvirkninger på menneskerettighetene eller arbeidsforhold slik som etter åpenhetsloven, men negative konsekvenser for miljøet.⁴² Likevel, så henger disse tett sammen ettersom kommersiell aktivitet som resulterer i ulovlig ødeleggelse av skog også vil kunne påvirke de lokale innbyggernes menneskerettigheter negativt. Hovedforskjellen er at virksomhetene etter Storbritannias *Environment Act*, ikke blir ansvarlige for en eventuell krenkelse av menneskerettighetene som følge av den ulovlige avskogingen.

⁴¹ UK *Modern Slavery Act 2015, part 6 section 54*.

⁴² UK *Environment Act 2021*.

Etter Storbritannias innføring av slaverilov, kom Frankrike på banen og innførte i 2017 en aktsomhetslov som hovedsakelig pålegger virksomheter med over fem tusen ansatte i Frankrike eller 10 000 ansatte globalt å «établir et met en œuvre de manière effective un plan de vigilance». Loven pålegger altså pliktsubjektene å utarbeide, offentliggjøre og effektivt gjennomføre en årvåkenhetsplan, som til en grad tilsvarer aktsomhetsvurderingene i åpenhetsloven ettersom de begge bygger på de samme internasjonale rammeverkene. Årvåkenhetsplanen skal inneholde rimelige tiltak som er egnet til å identifisere alvorlig risiko og forhindre vesentlige konsekvenser på menneskerettigheter og grunnleggende friheter, helse og sikkerhet, samt miljøet. Den skiller seg derfor fra Storbritannias slaverilov ved at det ikke er tilstrekkelig at selskap opplyser om at de ikke har iverksatt tiltak. I likhet med åpenhetsloven bygger også denne lovgivningen på FNs veiledende prinsipper og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, samt at den forutsetter at virksomhetene skal ha kontroll på forholdene i leverandørkjeden.⁴³ Den franske aktsomhetslovens plikter er dermed mer omfattende enn åpenhetslovens aktsomhetsvurderinger i form av at miljøpåvirkninger også er en del av årvåkenhetsplanen. På den andre siden favner den ikke like bredt som åpenhetsloven når det kommer til kartlegging av risiko. Hvor åpenhetsloven og FNs veiledende prinsipper bygger på helhetlige risikovurderinger, holder aktsomhetsloven seg til kartlegging av alvorlig risiko.

Den franske loven synes imidlertid ikke å være en ren gjennomføring av retningslinjene ettersom grunnplikten er noe annerledes (benytter ordlyden *vigilance raisonnable*, som ikke tilsvarer det engelske *due diligence* etter internasjonale retningslinjer⁴⁴), og stegene i aktsomhetsvurderingsprosessen ikke er identiske. Det foreligger tilsynelatende ikke et eksplisitt krav om å sørge for gjenoppretting og erstatning hvor skade har skjedd etter aktsomhetsloven, men loven inneholder krav om å iverksette tiltak og til slutt evaluere deres effektivitet. I disse kravene kan det tenkes innfortolket et krav om gjenoppretting. Videre er den franske aktsomhetslovens rekkevidde begrenset til å gjelde aktører som virksomheten over tid opprettholder et etablert forretningsforhold til, jf. ordlyden «est entretenue une relation commerciale établie». Dette kan føre til at tilfeldige forretningsforbindelser som pliktsubjektet handler med én gang faller utenfor, og ikke blir en del av årvåkenhetsplanen.⁴⁵

⁴³ Lov nr. 2017-399 av 27. mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre, Article 1, Code de commerce L. 225-102-4.

⁴⁴ Etikkinformasjonsutvalgets notat om den franske aktsomhetsloven (2018) s. 2, fotnote nr. 13.

⁴⁵ Etikkinformasjonsutvalgets notat om den franske aktsomhetsloven (2018) s. 5.

Etter den franske aktsomhetsloven kan krav om etterfølgelse av loven reises for domstolene «à la demande de toute personne justifiant d'un intérêt à agir».⁴⁶ Følgelig kan enhver reise sak uten noe tilknytningskrav. Dette skiller seg fra praksisen i Norge, hvor det er Forbrukertilsynet som skal sørge for selskapenes etterlevelse av loven.

Australia har på sin side vedtatt *Modern Slavery Act* av 2018, som i stor grad bygger på Storbritannias lov om moderne slaveri. Loven innebærer at visse større virksomheter årlig skal utarbeide en rapport som inneholder informasjon om risikoen for moderne slaveri i egen drift og i leverandørkjeder. Virksomhetene må også opplyse om hvilke tiltak de har iverksatt for å håndtere risikoene, herunder «due diligence and remediation processes».⁴⁷ Loven skiller seg fra Storbritannias ved at det er et strengere rapporteringskrav, hvor også offentlig sektor omfattes.⁴⁸

I 2019 vedtok Nederland en lov om aktsomhetsvurderinger med hensyn til barnearbeid.⁴⁹ Loven søker å unngå at produkter og tjenester produsert ved barnearbeid blir solgt til forbrukere i Nederland, og omfatter derfor både virksomheter registrert i Nederland, men også utenlandsregistrerte virksomheter som selger varer og tjenester til nederlandske forbrukere.⁵⁰ Aktsomhetsloven hjemler i artikkel 5 virksomhetenes plikt til å gjennomføre «gepaste zorgvuldigheid» - som tilsvarer begrepene *due diligence* eller aktsomhetsvurderinger. Aktsomhetsvurderingene skal resultere i en erklæring som skal offentliggjøres, jf. artikkel 4. Videre følger det av loven at aktsomhetsvurderingene innebærer en plikt til å kartlegge hvorvidt det er sannsynlig at barnearbeid har blitt benyttet i produksjonen av varer og tjenester som selges av selskapet. Dette fordrer at virksomhetene undersøker og kartlegger forholdene i leverandørkjeden, men det stilles ikke krav til at virksomheten her må kunne garantere at barnearbeid ikke finner sted. Fattes det mistanke om barnearbeid etter utførte aktsomhetsvurderinger, skal virksomheten utvikle en handlingsplan for å sikre at bruken av barnearbeid ikke fortsetter.⁵¹

⁴⁶ Lov nr. 2017-399 av 27. mars 2017 *relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre, Article 1* (avsnitt 12), *Code de commerce L. 225-102-4*.

⁴⁷ Australia *Modern Slavery Act* 2018, del 2 seksjon 16.

⁴⁸ Prop.150 L (2020-2021) s. 22.

⁴⁹ Nederland *Wet zorgplicht kinderarbeid* 2019.

⁵⁰ Prop.150 L (2020-2021) s. 23.

⁵¹ Nederland *Wet zorgplicht kinderarbeid* 2019, artikkel 5.1.

Manglende etterlevelse av den nederlandske aktsomhetsloven kan resultere i bøter for virksomhetene, i likhet med ordningen i den norske åpenhetsloven. Loven åpner også for at interessenter kan sende inn klage til virksomheten som tilsynelatende knyttes til bruk av barnearbeid gjennom leverandørkjeden. Det er da opp til virksomheten selv å håndtere saken innen en frist på seks måneder, hvor tilsynsorganet trer inn og eventuelt ilegger virksomheten tvangsmulkt ved overtredelse av fristen.⁵² I motsetning til andre regelsett som er nevnt hjemler den nederlandske aktsomhetsloven også strengere straff for styremedlemmer i virksomheter som har blitt bøtelagt flere ganger innen en bestemt tidsperiode, jf. artikkel 9.

Også i EU har menneskerettigheter, miljø og næringsliv blitt satt på dagsorden, og det arbeides for tiden med *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (Aktsomhetsdirektivet). Europaparlamentet vedtok sin posisjon 1. juni 2023, og det arbeides fortsatt med direktivet. Dersom dette blir vedtatt og innlemmet i EØS-avtalen må åpenhetsloven endres og tilpasses direktivet slik at det blir en del av norsk rett. Slik direktivet er utformet vil det ikke direkte ramme like mange virksomheter som åpenhetsloven gjør, men det har likevel bredere rekkevidde ettersom direktivet også omfatter klima- og miljøpåvirkninger som ikke har tilknytning til menneskerettighetskrenkelser. Rekkevidden utvides også ved at direktivet ikke bygger på risikobaserte aktsomhetsvurderinger, noe som kan føre til at de blir mer omfattende å gjennomføre for selskapene. Til forskjell fra åpenhetsloven vil også direktivet inneholde hjemmel for erstatningsplikt for selskapene hvor manglende aktsomhetsvurderinger har ført til negative konsekvenser som kunne vært unngått eller redusert gjennom aktsomhetstiltak.⁵³

2.2.3 Norske initiativ

I Norge var organisasjonen Framtiden i våre hender tidlig ute med å etterlyse, og har hele veien vært en stor pådriver for å få på plass en lov om næringslivets samfunnsansvar. Organisasjonen uttrykte et behov for større gjennomsiktighet i næringslivet, hvor både forbrukere og organisasjoner gis rett til å vite hvordan virksomheten ivaretar menneskerettighetene under produksjonsprosessen. Ideen om en etikklov ble presentert av Framtiden i våre hender i 2015, og organisasjonen benyttet seg av flere strategier for å få gjennomslag for ideen blant de folkevalgte på Stortinget. Strategiene gikk i hovedsak ut på å

⁵² Nederland *Wet zorgplicht kinderarbeid* 2019, artikkel 7.

⁵³ Regjeringen (2023).

drive lobbyvirksomhet, kjøre kampanjer, gjennomføre forskningsprosjekter for å vise behovet, delta i debatter og samarbeide med andre organisasjoner for å fremme budskapet.⁵⁴

For å skape bevissthet og oppmerksomhet rundt behovet for en etikklov ble det blant annet gjennomført et «under cover»-prosjekt hvor Framtiden i våre hender, sammen med en annen organisasjon, utga seg for å være ansatte ved en fabrikk i Kina som produserte mobiltelefoner for det multinasjonale teknologiselskapet Apple. Her kunne organisasjonene avsløre dårlig opplæring, lav lønn og dårlige arbeidsforhold hvor de ansatte ble utsatt for farlige kjemikalier. Dette prosjektet resulterte i flere medieoppslag og rettet oppmerksomhet mot de uholdbare arbeidsforholdene i produksjonen som ligger bak produkter som selges i blant annet Norge.⁵⁵

2.2.4 Representantforslaget

Etter sterkt og vedvarende press fra organisasjoner og folket via underskriftskampanjer og lignende, fremsatte tre stortingsrepresentanter et representantforslag om opprettelse av lov om etikkinformasjon i Stortinget 18. februar 2016.⁵⁶ Forslaget ble mottatt med entusiasme av Framtiden i våre hender, som oppfordret samtlige partier til å stemme for forslaget.⁵⁷ Det høstet imidlertid også kritikk for blant annet å ikke innebære en reell løsning på problemet med menneskerettighetskrenkelser i forbindelse med næringslivets aktiviteter. Selv om de fleste er enige i at det er problematisk at vi har produksjonsarbeidere som arbeider under svært dårlige forhold og ikke mottar levelønn, så har det vært uenighet rundt hvordan problemet burde løses. Derfor ble forslaget kritisert blant annet for å kun være egnet til å skape mer papirarbeid i Norge, og ingen reell forandring for fattige arbeidere i utviklingsland.⁵⁸

Representantforslaget ble behandlet i Familie- og kulturkomiteen, og 6. juni 2016 kom komiteen med en tilråding til Stortinget om å be Regjeringen «utrede og vurdere å fremme

⁵⁴ Framtiden i våre hender (<https://www.framtiden.no/202001207529/aktuelt/klar/fra-ide-til-apenhetslov.html>)

⁵⁵ NRK (<https://www.nrk.no/norge/-for-lite-el-etikk-under-juletreet-1.12695743?fbclid=IwAR3AofDEy8t3wnSpMIjTJApGX4ACt03fh7YyoPIFcBNbtAjhqv8g6pK70ZU>) og Dagbladet

(<https://www.dagbladet.no/2015/12/01/kultur/debatt/meninger/kronikk/iphone/42184509/?fbclid=IwAR112bQV OJkAlRzQmPCFeDYtwadhmlJYSqbaWrX8jQA4agwCb0RcFBekJ2o>).

⁵⁶ De tre stortingsrepresentantene som fremsatte forslaget var Anne Tingelstad Wøien fra Senterpartiet, Geir Jørgen Bekkevold fra Kristelig Folkeparti og Une Aina Bastholm fra Miljøpartiet De Grønne.

⁵⁷ Dagbladet (2016) <https://www.dagbladet.no/kultur/et-forste-skrutt-pa-veien-mot-bedre-etikk-i-klesbransjen/60138126>.

⁵⁸ Dagbladet (2016) <https://www.dagbladet.no/kultur/etikk-som-virker/60139956>

forslag til lov om åpenhet om produksjonssteder og etikkinformasjon om vareproduksjon til forbrukere og organisasjoner». Den 13. juni 2016 vedtok et enstemmig Storting at Regjeringen skulle utrede og vurdere mulighetene for en åpenhetslov slik forslaget gikk ut på.⁵⁹

2.3 Lovhistorien

2.3.1 Handlingsromutredningen

Første steg for å vurdere mulighetene for en lov om etikkinformasjon var å finne ut hvorvidt norske myndigheter hadde et juridisk handlingsrom til å innføre regler som gir virksomheter som opererer i Norge plikt til å opplyse om sine produksjonssteder og hvordan de ivaretar sitt samfunnsansvar i leverandørkjedene. Med bakgrunn i dette fikk advokatfirmaet Simonsen Vogt Wiig i 2017 i oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet å utrede hvorvidt nasjonalt regelverk og internasjonale forpliktelser kunne være til hinder for en slik lov. Konklusjonen ble at det forelå «et visst handlingsrom for å vedta en etikkinformasjonslov», noe som tyder på at verken nasjonalt regelverk eller internasjonale forpliktelser er til hinder og lovarbeidet kunne dermed fortsette.⁶⁰

Det er imidlertid flere problemstillinger som er relevante med hensyn til en slik lov. Ett av spørsmålene som vil kunne oppstå er hvorvidt en slik lovgivning vil være i strid med suverenitetsprinsippet ved å ha en ekstraterritorial effekt. Dersom utenlandsregistrerte datterselskaper av et morselskap hjemmehørende i Norge omfattes av aktsomhetsnormen i åpenhetsloven vil dette i praksis bety at disse utenlandsregistrerte datterselskapene kan bli ansvarlige for menneskerettighetskrenkelser på bakgrunn av norsk lovgivning. Utredningen understreker at stater har begrensede muligheter til å regulere andre staters forhold på grunn av suverenitetsprinsippet.⁶¹ Problemstillingen kommer også til syne ved identifikasjonsspørsmål hvor det spørres hvorvidt morselskapet kan tilskrives det utenlandsregistrerte datterselskapets handlinger.

Det kan også tenkes at selvinkrimineringsvernet kan bli problematisk i sammenheng med plikten til å utføre aktsomhetsvurderinger. Plikten kan innebære at et selskap blir nødt til å oppgi informasjon om egne, potensielt straffbare, menneskerettighetskrenkelser.

⁵⁹ Innst. 384 S (2015-2016) (<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=64819>).

⁶⁰ Simonsen Vogt Wiig (2017) s. 5.

⁶¹ Simonsen Vogt Wiig (2017) s. 66.

Selvinkrimineringsvernet kommer ikke eksplisitt frem av ordlyden, men av konvensjonspraksis følger det at EMK artikkel 6 nr. 1 hjemler et slikt vern. Vernet innebærer at personer kan forholde seg tause hvor det vil bidra til egen domfellelse å uttale seg. Høyesterett fastslo i en kjennelse fra 2011 at dette vernet også gjelder for juridiske personer – altså, også for selskaper.⁶² Selskapene kan altså havne i en situasjon hvor de både har en plikt til å gi fra seg informasjon samtidig som de har en rett til å forholde seg tause om forhold som angår menneskerettighets- og arbeidsforhold. EMK er inntatt som norsk lov gjennom menneskerettsloven § 2 slik at selvinkrimineringsvernet der vil begrense andre lovers mulighet til å påby opplysningsplikt. Ved motstrid mellom åpenhetslovens plikter og selvinkrimineringsvernet etter EMK art. 6 nr. 1 vil imidlertid EMK gå foran, jf. menneskerettsloven § 3.⁶³ Forbrukertilsynet har likevel lagt til grunn at selvinkrimineringsvernet ikke er til hinder for at selskaper gir opplysninger slik åpenhetsloven pålegger ved svar på informasjonskrav.⁶⁴

2.3.2 Etikkinformasjonsutvalget

Arbeidet med utredningen om det juridiske handlingsrommet ble levert 3. juli 2017, og 1. juni 2018 ble Etikkinformasjonsutvalget nedsatt. Utvalget ble ledet av Ola Mestad, som tidligere ledet Etikktutvalget for Statens pensjonsfond utland.⁶⁵ Sammensettingen av utvalget var bred og bestod av både eksperter og partsrepresentanter. Utvalgsmedlemmene hadde kompetanse innen flere fagområder som eksempelvis jus, økonomi, bærekraft, samfunnsansvar, statsvitenskap og miljø. Denne sammensettingen var i tråd med anmodningsvedtaket fra Stortinget hvor de eksplisitt ba Regjeringen om å nedsette et utvalg med bred representasjon.⁶⁶

Etikkinformasjonsutvalgets mandat var opprinnelig å «utrede om det er mulig og hensiktsmessig, herunder konsekvensene av, å pålegge næringsdrivende å utgi informasjon til forbrukere og organisasjoner om hvilke produksjonssteder som benyttes i vareproduksjonen, og hvordan næringsdrivende arbeider med samfunnsansvar og oppfølging av leverandørkjeden».⁶⁷ Utvalgets vurderinger skulle ses opp mot de relevante rettskildene og

⁶² HR-2011-1118-A

⁶³ Menneskerettsloven (1999) §§ 2 og 3.

⁶⁴ Forbrukertilsynet (2022).

⁶⁵ Rage og Alkunne (2023).

⁶⁶ Anmodningsvedtak nr. 200 (2017-2018) av 12. desember 2017

⁶⁷ Etikkinformasjonsutvalget (2019) s. 16

forpliktelsene som nevnt i Simonsen Vogt Wiigs utredning av det juridiske handlingsrommet i tilknytning til loven. Mandatet som var gitt ble imidlertid utvidet den 27. august 2019 da utvalget også ble bedt om å utrede et konkret lovforslag. Etikkinformasjonsutvalget avga sin innstilling som inkluderte forslag til en ny åpenhetslov for næringslivet 28. november 2019.

Den endelige rapporten fra Etikkinformasjonsutvalget inneholdt forslag om at allmennheten både må ha rett til å vite hvor varer er produsert, og også hvilke forhold de produseres under. Med andre ord gikk forslaget ut på at forbrukere og organisasjoner skulle få innsyn i den etiske delen av produksjonsprosessen. I tillegg foreslo utvalget at større virksomheter må pålegges å ha kontroll på, og sikre gode arbeidsforhold i leverandørkjedene sine. Forslagene resulterer i at næringsdrivende som nekter å oppgi, eller oppgir feilaktig informasjon om opphavet til sine produkter vil kunne straffes. Dersom de ikke straffes risikerer de likevel negativ oppmerksomhet og svekket omdømme for å ikke ville oppgi informasjon. Såkalt «naming and shaming» som reguleringsteknikk benyttes her for å gi selskapene en egeninteresse i å etterfølge regelverket. Egeninteressen består av at selskapene føyer seg etter reglene for å unngå negativ omtale av egen virksomhet. Denne teknikken benyttes også av Den internasjonale domstolen med sete i Haag, hvor domstolens jurisdiksjon må aksepteres av partene og således er frivillig. Likevel blir disse dommene i stor grad fulgt opp av Statene ettersom de ikke ønsker negative sanksjoner fra andre Stater som følge av sin opptreden.⁶⁸

2.3.3 Konsekvensutredningen

Oslo Economics fikk sammen med KPMG i oppdrag å foreta en konsekvensanalyse hvor konsekvensene utvalgets lovforslag ville ha for virksomheter i næringslivet ble konkretisert og tallfestet.⁶⁹ Oslo Economics er et samfunnsøkonomisk rådgivningsmiljø som blant annet utreder økonomiske problemstillinger og gir råd til bedrifter, myndigheter og organisasjoner. KPMG er et internasjonalt nettverk av revisjons- og rådgivningsselskaper som utgjør et tverrfaglig kompetansehus som tilbyr tjenester innen rådgivning, avgift, skatt og forretningsjus. Sammen utredet de hvor mye nytt åpenhetsloven ville kreve av virksomhetene.

Konsekvensutredningen inneholdt kostnadsestimater for mellomstore og store virksomheter. I åpenhetslovens forarbeider hvor analysen omtales blir det presisert at «positive virkninger av

⁶⁸ Harbo (2020) kapittel 2.

⁶⁹ Oslo Economics og KPMG (2021) s. 4.

lovforslaget ikke er medberegnet» og at lovens plikter etter departementets syn vil kunne gi virksomhetene fordeler i form av blant annet bedre omdømme.⁷⁰ Det er imidlertid ikke sikkert at næringsdrivende som etterkommer lovens plikter opplever positive effekter når det kommer til omdømme, det kan derimot tenkes at det ved motsatt tilfelle vil kunne føre til negativ omtale og tap av omdømme om virksomhetene ikke utgir opplysninger slik loven pålegger. IKEA er blant selskapene som har fått kritikk og negativ medieomtale som følge av at Framtiden i våre hender hevder at de bryter åpenhetsloven. Selskapet ble også klaget inn for forbrukertilsynet, men til tross for at de nekter å oppgi all informasjon har deres omdømme tilsynelatende ikke blitt nevneverdig svekket.⁷¹

2.3.4 Lovvedtaket

Stortinget vedtok åpenhetsloven 10. juni 2021, og loven trådte i kraft 1. juli 2022.⁷² Vedtaket er inspirert av og bygger på OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Selv om også flere andre stater har vedtatt lover som bygger på det samme internasjonale rammeverket, er åpenhetsloven den som går lengst i å fremme respekt for menneske- og arbeidstakerrettigheter innenfor næringslivet, fordi den omfatter flere krenkelser enn eksempelvis slaverilovene til Storbritannia og Australia som kun gjelder de alvorligste og mest typiske krenkelsene innen næringslivet. Inntil videre gjelder åpenhetsloven ikke miljøpåvirkninger uten tilknytning til menneskerettighetskrenkelser, og Storbritannia og Frankrike har derfor lovverk med bredere rekkevidde innen dette området. Åpenhetsloven går også lengre enn andre staters lover når det gjelder plikter for selskapene til å drive en mer gjennomsiktig virksomhet, noe som tyder på at den har størst rekkevidde innen sitt formål. Sannsynligvis vil det komme lovendringer i fremtiden ettersom aktsomhetsdirektivet er nært ferdigbehandlet og vil måtte gjennomføres i norsk rett dersom det blir en del av EØS-avtalen.

⁷⁰ Prop.150 L (2020-2021) s. 103.

⁷¹ Bergvall (2023) <https://www.bt.no/nyheter/okonomi/i/0QLWd0/miljoorganisasjon-klager-ikea-inn-til-forbrukertilsynet>.

⁷² Lovvedtak 176 (2020-2021)

3. Identifikasjon

3.1 Innledende bemerkninger

I åpenhetsloven § 4 første ledd er det hjemlet et krav overfor visse virksomheter om å utføre aktsomhetsvurderinger i tråd med OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Hva som menes med «aktsomhetsvurderinger» etter loven er definert i første ledd bokstav a til f. Bokstav b viser til at virksomhetene som omfattes av bestemmelsen har en plikt til å «kartlegge og vurdere faktiske og potensielle negative konsekvenser for grunnleggende arbeidsforhold som virksomheten enten har forårsaket eller bidratt til, eller som er direkte knyttet til virksomhetens forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere». ⁷³ Det er altså ikke tilstrekkelig at virksomheten har oversikt over potensielle negative konsekvenser som den selv forårsaker, men virksomheten har også en plikt til å foreta aktsomhetsvurderinger nedover i leverandørkjeder og mot forretningspartnere hvor det foreligger en tilknytning. Dette er kjernen i spørsmålet om aktsomhetsvurderingenes rekkevidde.

Grunnet den vage utformingen av åpenhetslovens ordlyd om aktsomhetsvurderinger, er det nødvendig å avklare hvilke deler av leverandørkjeden man må ha kontroll over og om alle ledd av en produksjonsprosess omfattes. Med andre ord står vi overfor spørsmålet om rekkevidden av virksomhetenes ansvar basert på aktsomhetsnormen som fremkommer i åpenhetsloven og dens tilhørende rettskilder. Hovedproblemstillingen som søkes løst her er følgelig hvilke aktører som anses å handle på vegne av en virksomhet eller kan pådra den ansvar i ulike sammenhenger.

Fra formueretten og selskapsretten finnes det tre hovedmodeller for å avgjøre om et selskap er ansvarlig for handlinger som er foretatt på dets vegne. For det første kan det dreie seg om noen som handler på vegne av selskapet, for det andre kan det være et spørsmål om god tro, og for det tredje kan det være krav om positiv kunnskap, slik som etter eksempelvis åpenhetsloven og miljøinformasjonsloven.

⁷³ Åpenhetsloven § 4 første ledd, bokstav b.

3.2 Pliktsubjekter

Pliktene som følger av åpenhetsloven, gjelder for to ulike virksomhetsgrupper.⁷⁴ For det første omfattes «større virksomheter» som tilbyr varer og tjenester i eller utenfor Norge, og som er hjemmehørende her. For det andre omfattes «større utenlandske virksomheter som tilbyr varer og tjenester i Norge, og som er skattepliktige til Norge etter norsk intern lovgivning», noe som er i tråd med regnskapslovens virkeområde og således sikrer harmoni for lovgivningen.⁷⁵

Legaldefinisjonen av begrepet «større virksomheter» følger av åpenhetsloven § 3 første ledd, bokstav a. Bestemmelsen inneholder to alternative definisjoner, hvor første alternativ omfatter virksomhetene som er regnskapspliktige etter regnskapsloven § 1-5. Etter den aktuelle bestemmelsen i regnskapsloven regnes «allmennaksjeselskaper», «regnskapspliktige hvis aksjer, andeler, grunnfondsbevis eller obligasjoner noteres på børs, autorisert markedsplass eller tilsvarende regulert marked i utlandet», eller «andre regnskapspliktige dersom det er fastsatt i forskrift av departementet» som store foretak. De samme virksomhetene plikter også å utarbeide redegjørelser om samfunnsansvar som blant annet omhandler arbeidsmiljø og overholdelse av menneskerettigheter etter regnskapsloven § 3-3 c. I konsekvensutredningen til åpenhetsloven ble det regnet med at omtrent 270 virksomheter går under denne kategorien.⁷⁶

Den alternative definisjonen omfatter virksomheter «som på balansedagen overskrider grensene for to av følgende tre vilkår: 1. salgsinntekt: 70 millioner kroner, 2. balansesum: 35 millioner kroner, 3. gjennomsnittlig antall ansatte i regnskapsåret: 50 årsverk». Oslo Economics og KPMG antok i sin konsekvensutredning at de fleste virksomheter som er pliktsubjekter etter åpenhetsloven faller inn under denne definisjonen, og at dette gjelder for rundt 8 560 virksomheter.⁷⁷

Etikkinformasjonsutvalgets forslag gikk ut på at alle virksomheter i utgangspunktet skulle omfattes av åpenhetsloven ettersom risikoen for krenkelser av menneskerettighetene alltid er til stede. Likevel, gikk de inn for å begrense byrdene noe ettersom mindre virksomheter ikke antas å ha like mye midler til rådighet som større virksomheter. Departementet på sin side endte med å skjerme mindre virksomheter i enda større grad, ved at de nå ikke direkte er

⁷⁴ Åpenhetsloven § 2 første ledd.

⁷⁵ Prop.150 L (2020-2021) s. 47.

⁷⁶ Oslo Economics og KPMG (2021) s. 5.

⁷⁷ Oslo Economics og KPMG (2021) s. 5.

pliktsubjekter etter loven. Det kan likevel tenkes at de kan bli omfattet som en del av større virksomheters leverandørkjede eller forretningspartner. Selv om mindre virksomheter skjermes etter åpenhetsloven, så forventes det av norske myndigheter at de har kjennskap til og etterlever prinsippene og retningslinjene som eksisterer på internasjonalt område, og gjelder alle virksomheter. Etter dette skiller åpenhetsloven seg fra OECDs retningslinjer og FNs veiledende prinsipper ved at pliktsubjektene her avgrenses til å kun omfatte større virksomheter.⁷⁸

Virksomhetene som er omfattet av åpenhetsloven må ikke bare respektere menneskerettighetene og anstendige arbeidsforhold ved aktivitet som finner sted i Norge, men også når de opererer utenfor landegrensene. Dette følger av ordlyden i formålsbestemmelsen ettersom den kun nevner at pliktene gjelder «i forbindelse med produksjon av varer og levering av tjenester», og ikke foretar noen geografisk avgrensning.⁷⁹ Selv om loven i prinsippet også gjelder i Norge, må det likevel nevnes at ettersom vi både har en arbeidsmiljølov og et arbeidstilsyn som sørger for at arbeidernes rettigheter blir ivaretatt, så er det ikke først og fremst norske arbeidere som har behov for beskyttelse.

3.3 Aktsomhet

Åpenhetsloven benytter seg i § 4 første ledd bokstav b av begrepet «aktsomhetsvurderinger» for å beskrive den prosessen næringsdrivende plikter å utføre for å finne faktiske og potensielle negative konsekvenser av egen virksomhet. Ut ifra en naturlig språklig forståelse henviser begrepet til en bedømmelse av hvorvidt næringsdrivende opptrer aktsomt.

Innen norsk straffe- og erstatningsrett anvendes begrepene «aktsomhet» og «uaktsomhet» ved skyldspørsmål. Legaldefinisjonen av uaktsomhet innen strafferetten følger av straffeloven § 23 første ledd, hvor det fremkommer at enhver som «handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom».⁸⁰ På området for erstatningsrett anvendes begrepet i forbindelse med skyldansvar som ansvarsgrunnlag.

⁷⁸ Prop.150 L (2020-2021) s. 46.

⁷⁹ Åpenhetsloven § 1.

⁸⁰ Straffeloven § 23 første ledd.

Dersom noen har opptrådt uaktsomt vil det kunne medføre erstatningsansvar, som på lik linje med straff kan regnes som «en form for rettshåndhevelse og er således en del av det rettslige sanksjonssystem». ⁸¹ Skyldansvaret blir også omtalt som culpaansvaret eller culpanormen, hvor det må foretas en todelt vurdering av hvorvidt ansvarssubjektet har opptrådt klanderverdig. For det første må det foretas en objektiv vurdering som omhandler «handlingsnormer utenfor erstatningsretten, handlingens skadeevne, synbarhet, handlingsalternativer og handlingens nytteverdi». ⁸² Skadevolderen må ha opptrådt i strid med handlingsnormene som følger av de nevnte elementene for å bli erstatningsansvarlig. For det andre må det gjøres en subjektiv vurdering hvor man vurderer hvorvidt det finnes unnskyldningsgrunner som fritar fra erstatningsansvar på skadevolder eller skadelidtes side. Etter dette er det avgjørende at ansvarssubjektet gjør det som er nødvendig for å hindre ulempe eller skade – altså opptrer forsvarlig. Overført til aktsomhetsvurderingene i åpenhetsloven vil dette bety at pliktsubjektene handler i tråd med sitt ansvar ved å sørge for at utøvelsen av deres virksomhet ikke medfører ulemper eller skader i form av negativ påvirkning på menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold som kunne vært redusert eller borte gjennom tilstrekkelige tiltak og aktsomhetsvurderinger.

Ifølge OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper defineres aktsomhetsvurderinger som «risk-based due diligence,... to identify, prevent and mitigate actual and potential adverse impacts». ⁸³ Etter FNs veiledende prinsipper bør næringsdrivende utføre aktsomhetsvurderinger for å ivareta sitt ansvar når det gjelder menneskerettigheter, og denne prosessen bør innebære «assessing actual and potential human rights impacts, integrating and acting upon the findings, tracking responses, and communicating how impacts are addressed». ⁸⁴ Dette samsvarer med uttalelsene i åpenhetslovens forarbeider. ⁸⁵

Begrepet *due diligence* som anvendes i både OECDs retningslinjer og FNs prinsipper blir brukt på engelsk og er godt kjent innen næringslivet. Ordlyden benyttes som regel om det som på norsk omtales som en selskapsgjennomgang, hvor man gjennomgår et selskap typisk før en transaksjon for å avdekke selskapets tilstand. I forbindelse med aktsomhetsvurderinger refererer begrepet til at det foreligger en handlingsnorm hvor det stilles krav om forsvarlig

⁸¹ Hagstrøm (1981) s.11.

⁸² Kjelland (2019) s. 70-93.

⁸³ OECD (2011) s. 20.

⁸⁴ FN (2011) s. 13-16.

⁸⁵ Prop.150 L (2020-2021) s. 63.

opptreden for at den næringsdrivende skal unngå ansvar. Forskjellen mellom aktsomhetsvurderinger i forbindelse med menneskerettigheter og *due diligence* i forretningslivets forstand er særlig tydelig når det kommer til risiko. Risikoen i forbindelse med en selskapsgjennomgang er tilknyttet selskapet selv, i motsetning til aktsomhetsvurderinger som går ut på å kartlegge risiko i forbindelse med negative konsekvenser selskapets virksomhet medfører for andre.⁸⁶

Når åpenhetsloven nå har lovfestet plikten til å utføre aktsomhetsvurderinger, må altså virksomhetene som omfattes sørge for at de foretar en bedømmelse av hvorvidt deres virksomhet opptrer forsvarlig og i henhold til menneskerettighetene. Bedømmelsen går ut på at det må foretas en strukturert undersøkelse av forholdene i virksomheten hvor det skal fremkomme om forholdene faktisk eller potensielt medfører negative konsekvenser for menneskerettighetene.⁸⁷ Forsvarlig opptreden i denne sammenheng regnes som oppfylt hvor næringsdrivende respekterer menneskerettighetene.

Etter norsk erstatningsrett er det også et grunnvilkår at det foreligger en adekvat årsakssammenheng for at noen skal kunne holdes ansvarlige. Dette betyr at det må være en årsakssammenheng mellom det erstatningsberettigede forholdet og skaden som har oppstått. I forbindelse med åpenhetsloven er det tale om et tilknytningskrav mellom selskapets virksomhet og de negative konsekvensene som har inntrådt i forbindelse med selskapenes ansvar til å respektere menneskerettighetene. Tilknytningskravet vil få betydning for forventet handlemåte av selskapene. Dette behandles nærmere i de følgende avsnittene.

3.4 Todelt ansvar

3.4.1 Generelle bemerkninger

Virksomhetens ansvar til å respektere menneskerettighetene er todelte. FNs veiledende prinsipper opererer med to hovedkategorier, noe som også er i tråd med OECDs oppdaterte retningslinjer. Den første kategorien går ut på at virksomheten må sørge for at dens egne handlinger eller unnlattelsen av dem ikke medfører negative konsekvenser, og den andre går ut på at virksomheten må søke å forhindre negative menneskerettspåvirkninger tilknyttet deres virksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere.

⁸⁶ Elgesem og Høstmælingen (2019) s. 177-178.

⁸⁷ Prop.150 L (2020-2021) s. 57.

Hovedforskjellen på de to kategoriene dreier seg om virksomhetens tilknytning til de negative konsekvensene, ettersom den første omhandler virksomheten selv og den andre omhandler leverandørkjeder og forretningspartnere.⁸⁸

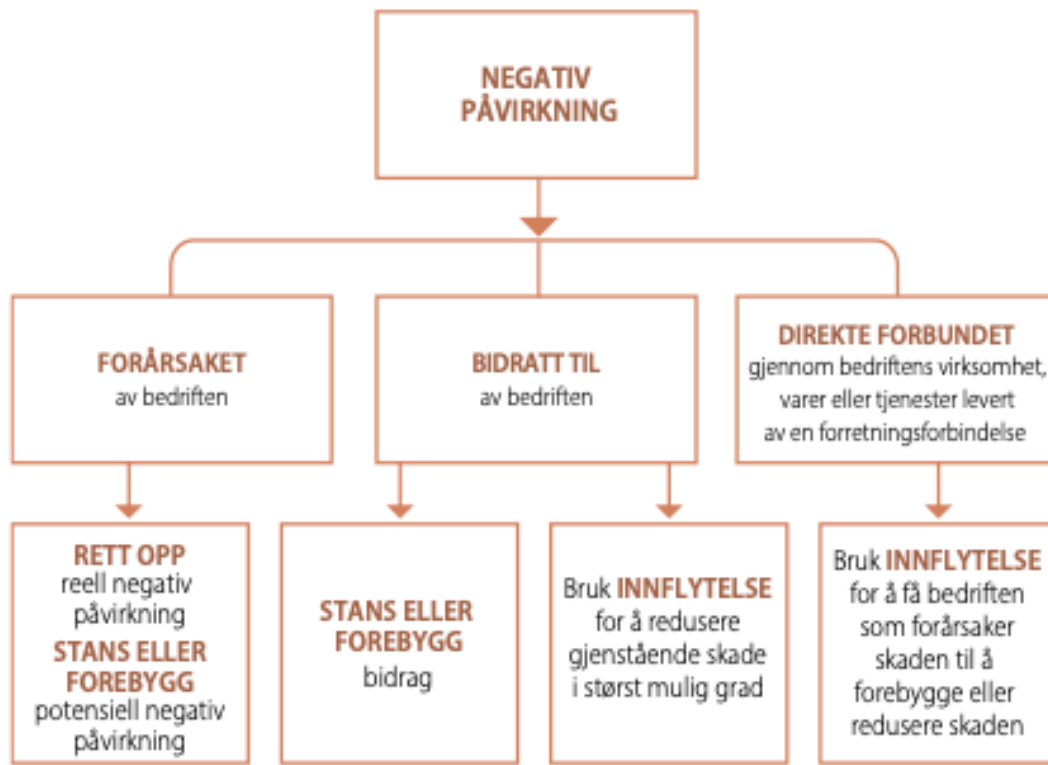
Åpenhetslovens bestemmelse om aktsomhetsvurderinger bygger på internasjonale rammeverk som nevnt over, og det samme skillet som omhandler virksomhetens tilknytning til de negative konsekvensene er også hjemlet i § 4 første ledd bokstav b. Ettersom næringsdrivende kan være involvert i menneskerettighetskrenkelsener enten gjennom egne handlinger, eller som et resultat av forretningsforhold med andre parter strekker plikten til å utføre aktsomhetsvurderinger seg lenger enn innenfor virksomhetens egne aktiviteter.

Aktsomhetsvurderingene er åpenhetslovens fremste verktøy, og det er gjennom disse vurderingene næringsdrivende avdekker hvilken tilknytning de har til faktiske og potensielle negative konsekvenser. Hvilken tilknytning de har til konsekvensene dreier seg da om å finne ut om virksomheten forårsaker, bidrar til eller er direkte knyttet til dem. Tilknytningen vil ha betydning for hvilken oppfølging som skal gjennomføres videre. For å kartlegge pliktens rekkevidde er det derfor relevant å finne ut hva som ligger i de ulike tilknytningsbegrepene åpenhetsloven benytter.⁸⁹

⁸⁸ FN (2011) s. 15-15, 20-21, 24-25.

⁸⁹ Åpenhetsloven § 4 første ledd bokstav b.

Figur 1: Tilknytningskravet og dets betydning for håndteringen illustreres ved hjelp av modellen under fra OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv.⁹⁰

3.4.2 «Forårsaket»

Ut ifra ordlydens utforming er det bare gjennom virksomhetens egne aktiviteter den kan «forårsake» faktiske og potensielle negative konsekvenser på grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.⁹¹ Forarbeidene støtter denne tolkningen, og presiserer at det her er tale om tilfeller hvor selskaper alene er årsaken til negative konsekvenser.⁹² Følgelig ville de negative konsekvensene forekommet selv om påvirkning fra eksterne faktorer utover virksomheten selv tenkes bort.

Etter FNs veiledende prinsipper og OECDs retningslinjer vil både handlinger som fører til krenkelser og negative konsekvenser, men også unnlattelse av disse være omfattet. Ettersom forarbeidene er tause, men bygger på disse prinsippene, vil det samme gjelde for åpenhetsloven.⁹³ Med dette menes at virksomheten anses for å ha forårsaket negative

⁹⁰ OECD (2018) s. 72.

⁹¹ Åpenhetsloven § 4 første ledd bokstav b.

⁹² Prop.150 L (2020-2021) s. 108.

⁹³ FN (2011) s. 14-15.

konsekvenser i situasjoner hvor konsekvensene kunne vært unngått ved at selskapet hadde iverksatt tiltak.

De negative konsekvensene kan både være i egen virksomhet eller leverandørkjede, men også hos eksterne. Dette betyr at negative konsekvenser for eksempelvis en lokalbefolkning omfattes.⁹⁴

3.4.3 «Bidratt til»

Dersom ikke virksomheten selv har forårsaket konsekvensene, må det vurderes om den har «bidratt til» faktiske eller potensielle negative konsekvenser forårsaket av en annen aktør. Ut ifra ordlyden kan begrepet tolkes dithen at selskapet må være en medvirkende faktor til at de negative konsekvensene har inntrådt, men er ikke alene årsaken til dem.

Forarbeidene uttaler at det med «bidratt til» menes «en aktivitet som forårsaker, legger til rette for eller oppfordrer til at en annen enhet forårsaker negative konsekvenser».⁹⁵ Dette er i tråd med OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv. Etter veilederen er bidragskravet oppfylt hvor selskapets aktiviteter forårsaker negative konsekvenser «i kombinasjon med aktiviteter fra andre enheter» eller hvor selskapets aktiviteter «forårsaker, fasiliterer eller stimulerer en annen enhet til å forårsake negativ påvirkning».⁹⁶

Forarbeidene er også her tause om hvorvidt unnlattelse av handlinger også omfattes. Ettersom det presiseres at bidragskravet skal forstås slik det er lagt til grunn i de internasjonale rammeverkene for aktsomhetsvurderinger, omfattes også mangelen på handling.⁹⁷

Både forarbeidene og OECDs veileder avgrenser mot «mindre eller trivielle bidrag».⁹⁸ OECDs veileder går lenger i å utdype bidragets størrelse, og presiserer at det må dreie seg om et «betydelig» bidrag. I den norske oversettelsen av OECDs retningslinjer kommer det imidlertid frem at det må være tale om et «vesentlig» bidrag. Både «betydelig» og «vesentlig» er en oversettelse av originalbegrepet «substantial». Elgesem viser også til at det må være et «vesentlig» bidrag for at bidragskravet skal være oppfylt i Karnov lovkommentar til

⁹⁴ Prop.150 L (2020-2021) s. 105.

⁹⁵ Prop.150 L (2020-2021) s. 108.

⁹⁶ OECD (2018) s. 70.

⁹⁷ Prop.150 L (2020-2021) s. 108-109 og FN (2011) kommentar til UNGP artikkel 13.

⁹⁸ Prop.150 L (2020-2021) s. 108 og OECD (2018) s. 70.

åpenhetsloven.⁹⁹ Selv om oversettelsen ikke er konsekvent, vil det være den engelske originalteksten som må legges til grunn for forståelsen av bidragets omfang.

OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger oppstiller en ikke-uttømmende liste av faktorer som kan være med i vurderingen for når det dreier seg om et bidrag som anses for å være «substantial». For det første pekes det på at virksomhetene må vurdere hvorvidt deres aktivitet økte risikoen for den negative påvirkningen. For det andre har graden av forutsigbarhet betydning. I dette legger veilederen til grunn at det er av betydning om selskapet «kunne eller burde ha kjent til» de faktiske eller potensielle negative konsekvensene. Denne terskelen handler for det første om virksomhetens gode tro, og hvorvidt de burde vært klar over at deres aktiviteter kunne bidra til påvirkninger. Terskelen kan i tillegg ha sammenheng med adekvanslæren i erstatningsretten, hvor det stilles krav til påregnelighet mellom handlingen og skaden. Til slutt viser veilederen til at det er relevant å se på om noen av virksomhetens aktiviteter faktisk reduserte risikoen for negative konsekvenser eller omfanget av dem.¹⁰⁰

3.4.4 «Direkte knyttet til»

Dersom selskapet ikke har tilknytning til negative konsekvenser gjennom å ha forårsaket eller bidratt til dem, må det undersøkes hvorvidt selskapet er «direkte knyttet til» de negative konsekvensene gjennom sin «forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere».¹⁰¹

Ut ifra ordlyden henviser begrepet til at det er tale om en nær sammenheng mellom de negative påvirkningene og selskapets virksomhet gjennom leverandørkjede/forretningspartner. Forarbeidene viser til at begrepet begrenses til kontraktsforhold, og oppgir direkte innkjøp som eksempel.¹⁰² Selv om dette er i tråd med den norske versjonen av OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger, så er det helt motsatt av hva originalteksten sier. I OECDs veileder på engelsk vises det eksplisitt til at begrepet «is not defined by direct contractual relationships».¹⁰³ Den uoffisielle oversettelsen avviker dermed fra OECDs retningslinjer. Elgesem viser i lovkommentar til åpenhetsloven til den avvikende forståelsen av begrepet, og peker på at det sannsynligvis skyldes en feil i den norske

⁹⁹ OECD (2011) kapittel IV, kommentar nr. 14, OECD (2018) s. 70, Karnov lovkommentar 5 til § 4.

¹⁰⁰ OECD (2018) s. 70.

¹⁰¹ Åpenhetsloven § 4 første ledd bokstav b.

¹⁰² Prop.150 L (2020-2021) s. 108.

¹⁰³ OECD (2018) originalversjonen på engelsk s. 71.

oversettelsen av veilederen.¹⁰⁴ Da det kommer tydelig frem i lovforarbeidene at definisjonene skal samsvare med OECDs retningslinjer, er det sannsynligvis en glipp som skyldes at forarbeidene bygger på den norske oversettelsen og at det ikke er undersøkt hvorvidt denne samsvarer med originalteksten. Det følger imidlertid av den norske oversettelsens forside av veilederen at den skal ses bort fra ved avvik fra originalteksten. Dermed skal begrepet ikke begrenses til kontraktsforhold.

At begrensningen til kontraktsforhold ikke skal gjøres er av stor betydning for ansvars rekkevidde. Dette fordi et selskaps produkter kan være knyttet til negative konsekvenser på arbeids- og menneskerettigheter gjennom sine forretningspartnere uten at selskapet selv har et kontraktsforhold med aktøren som direkte krenker rettighetene. Dette understrekes også i forarbeidene og OECDs veileder ved bruk av eksempler som viser at selskapene også plikter å kartlegge disse negative konsekvensene og iverksette egnede tiltak.¹⁰⁵

Det stilles imidlertid ikke like strenge krav til tiltak ved forhold hvor selskapet selv ikke forårsaker konsekvensene ettersom de ikke har like stor påvirkningskraft. Av OECDs veileder fremkommer det at formålet ikke er å overføre ansvaret fra aktøren som forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser over på virksomheten som har en forretningsforbindelse til den. Selskap med tilknytning gjennom forretningspartnere og leverandørkjeder har likevel et ansvar for å bruke sin innflytelse til å redusere konsekvensene, slik det fremkommer av illustrasjonsfiguren over.¹⁰⁶ Ved å legge et slikt ansvar på selskaper kan de ikke sette bort eller utkontraktere aktivitet som medfører menneskerettighetskrenkelser til andre virksomheter for selv å slippe ansvar.

Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv (Kontaktpunktet) har behandlet en sak som illustrerer at selskaper har et ansvar for å bruke sin innflytelse til å redusere negative konsekvenser, selv om de ikke selv har forårsaket eller bidratt til dem. Kontaktpunktet er en klageinstans Norge plikter å ha som medlem av OECD, hvor påstander om norske virksomheters brudd på OECDs retningslinjer behandles.¹⁰⁷ Den aktuelle saken omhandlet

¹⁰⁴ Karnov lovkommentar 5 til § 4.

¹⁰⁵ OECD (2018) s. 71 og Prop.150 L (2020-2021) s. 108.

¹⁰⁶ OECD (2018) s. 77.

¹⁰⁷ Regjeringen, Kontaktpunktet for ansvarlig næringsliv (u.å)

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/csr/kontaktpunktet/110620brosjyre_kontaktpunktet_no.pdf.

aktsomhetsvurderinger og gjenoppretting etter en ulykke i Korea i forbindelse med bygging av en del til Martin-Linge prosjektet på den norske sokkelen. Ulykken resulterte i flere dødsfall, samt fysiske og psykiske skader. Klagen hevdet at tre selskaper, deriblant Equinor, hadde forårsaket og medvirket til ulykken gjennom manglende aktsomhetsvurderinger og dermed var ansvarlige for gjenoppretting, inkludert oppreisning til de berørte. Det ble konkludert med at ingen av de tre selskapene hadde forårsaket eller bidratt til ulykken, men det forelå imidlertid en direkte tilknytning mellom selskapene og ulykken gjennom en forretningsforbindelse. På bakgrunn av dette gav kontaktpunktet en anbefaling om at selskapene gjennom sin innflytelse overfor Samsung, som forårsaket ulykken, burde forsøke å sikre gjenoppretting og bedre ivaretagelse av HMS. Equinor og de to andre selskapene ble dermed ikke ansvarlige for gjenoppretting, men fikk kritikk av Kontaktpunktet.¹⁰⁸ Saken illustrerer også at aktsomhetsnormen varierer ut ifra hvilken tilknytning pliktsubjektet har til de negative konsekvensene.

3.5 Leverandørkjeder og forretningspartnere

3.5.1 Generelt om begrepsbruken

Åpenhetsloven § 4 første ledd bokstav b benytter begrepene «leverandørkjeder» og «forretningspartnere», som skiller seg fra begrepet «forretningsforbindelser» i OECDs retningslinjer. Selv om begrepsbruken er annerledes presiseres det i forarbeidene at åpenhetslovens to begreper likevel er ment å samsvare med «forretningsforbindelser».¹⁰⁹ For å finne rekkevidden av aktsomhetsvurderingene i henhold til den delen av ansvaret som knytter seg til selskapets direkte tilknytning gjennom «leverandørkjeder» og «forretningspartnere» må begrepene avklares.

Avklaringen vil få betydning for hvor omfattende aktsomhetsvurderinger virksomhetene må gjennomføre. Særlig for virksomheter som har en lang og noe uoversiktlig leverandørkjede og mange forretningspartnere kan det bli ressurskrevende å få tak i all relevant informasjon for å etterfølge plikten om å utføre aktsomhetsvurderinger.

¹⁰⁸ Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv (2023).

¹⁰⁹ Prop.150 L (2020-2021) s. 107.

Elgesem viser i lovkommentar til åpenhetslovens definisjoner av begrepene til at det er usikkert hvorvidt lovens ordlyd reflekterer at definisjonene er ment å samsvare med definisjonen til «forretningsforbindelser».¹¹⁰ Det er derfor behov for å se nærmere på dette.

3.5.2 «Forretningsforbindelse»

Som nevnt skiller lovens ordlyd seg fra begrepet «forretningsforbindelse» som benyttes i OECDs retningslinjer. Det fremkommer av retningslinjenes del I kapittel II punkt A nr. 10-12 at aktsomhetsvurderinger skal utføres i to relasjoner, både hvor virksomheten selv har forårsaket eller bidratt til, og hvor det foreligger en direkte tilknytning mellom virksomheten og de negative konsekvensene gjennom en «forretningsforbindelse». Originalteksten bruker begrepet «business relationship», og oversettelsen samsvarer med denne ordlyden.¹¹¹

Av kommentarene til OECDs retningslinjer følger det at begrepet er ment å omfatte «forbindelser til forretningspartnere, enheter i leveransekjeden og enhver ikke-statlig eller statlig enhet som har direkte tilknytning til selskapets forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester». Definisjonen viser til eksempler av aktører som faller inn under begrepet, men er ikke uttømmende ettersom «enhver» aktør som har en viss tilknytning til selskapets virksomhet omfattes.¹¹²

Det fremgår av OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger at begrepet «forretningsforbindelse» omfatter: «Alle de ulike forretningsforbindelsene til en bedrift – leverandører, franchisetakere, lisensinnhavere, joint ventures (fellesforetak), investorer, kunder, forbrukere, entreprenører, konsulenter, finansielle, juridiske og andre rådgivere og andre ikke-statlige eller statlige enheter med tilknytning til forretningsvirksomheten, produktene eller tjenestene».¹¹³ Begrepet er altså definert svært vidt og foretar ingen avgrensinger i forbindelse med hvilke aktører som omfattes. Hvor aktørene kan knyttes til selskapets virksomhet, produkter eller tjenester gjennom en viss tilknytning blir de følgelig en del av selskapets «forretningsforbindelser» og dermed aktsomhetsvurderinger.

¹¹⁰ Karnov lovkommentar: 6 til § 3 fjerde ledd og 7 til § 3 femte ledd.

¹¹¹ OECD (2011) del I kapittel II punkt A nr. 10-12.

¹¹² OECD (2011) kommentar nr. 14 til del I kapittel II.

¹¹³ OECD (2018) s. 10.

3.5.3 «Leverandørkjede»

Legaldefinisjonen av «leverandørkjede» finnes i åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav d. Begrepet defineres her som «enhver i kjeden av leverandører og underleverandører som leverer eller produserer varer, tjenester eller andre innsatsfaktorer som inngår i en virksomhets levering av tjenester eller produksjon av varer fra råvarestadiet til ferdig produkt». Ut ifra definisjonens ordlyd «enhver» omfattes alle leverandører og underleverandører, så fremt deres bidrag kan knyttes til selskapets produksjon av varer eller levering av tjenester. Forarbeidene påpeker at dette betyr at det stilles krav til «en forretningsmessig tilknytning mellom leverandørers og underleverandørers forretningspartnere og virksomheten som er pliktsubjekt etter loven».¹¹⁴ Etter definisjonen av «forretningsforbindelser» oppstilles det ikke et tilsvarende krav.

Forarbeidene presiserer at både enkeltpersoner og virksomheter omfattes av «enhver» i leverandørkjeden. Videre blir det påpekt at leverandørkjeden skal tolkes vidt og omfatter «alle som er involvert i prosessen med å flytte og bearbeide et produkt fra råvarestadiet til et ferdig produkt ... både leverandører og underleverandører, men også forretningspartnere av disse». Den eneste begrensningen som foreligger er således at innsatsfaktorene det dreier seg om må være en del av selskapet som er pliktsubjekt sin produksjon av varer og levering av tjenester.¹¹⁵ Hva som regnes som innsatsfaktorer vil bli nærmere redegjort for senere i oppgaven.

Innfortolket i kravet om bidrag til pliktsubjektets produksjon av varer og levering av tjenester, er det en avgrensning mot den delen av leverandørkjeden som kategoriseres som «downstream supply chain». Dette er den delen av leverandørkjeden som følger etter virksomheten selv, som blant annet omfatter forhandlere og forbrukere pliktsubjektet leverer varer og tjenester til. Følgelig er det kun den delen av leverandørkjeden som er forut for pliktsubjektet selv og kategoriseres som «upstream supply chain», blant annet underleverandører og deres leverandører, som omfattes av leverandørkjedebegrepet. Kategoriene «downstream» og «upstream» kan kategoriseres ved at sistnevnte står for forsyningen i leverandørkjeden, mens førstnevnte representerer etterspørselen. En slik avgrensning følger ikke av forretningsforbindelsesbegrepet som benyttes av OECD, ettersom

¹¹⁴ Prop.150 L (2020-2021) s. 50-51.

¹¹⁵ Prop.150 L (2020-2021) s. 106.

også kunder og forbrukere omfattes av begrepet.¹¹⁶ At delen av leverandørkjeden som kategoriseres som «downstream supply chain» ikke omfattes betyr imidlertid ikke at selskapene er fritatt fra aktsomhetsvurderinger hos disse aktørene ettersom det må ses i sammenheng med formen for tilknytning. Følgelig kan et selskap måtte gjennomføre aktsomhetsvurderinger for aktører i denne kategorien dersom tilknytningen er at selskapet har «bidratt til» de negative konsekvensene, fordi leverandørkjedebegrepet har betydning for tilfeller hvor det foreligger annen direkte tilknytning.¹¹⁷

Selv om leverandørkjedebegrepet avviker fra begrepet som brukes av OECD, foreligger det ikke nødvendigvis noe avvik da det må ses i sammenheng med forretningspartnerbegrepet som behandles under. Dersom disse to begrepene samlet sett avviker fra definisjonen av «forretningspartner» er det tale om et avvik.

3.5.4 «Forretningspartner»

Legaldefinisjonen av «forretningspartner» finnes i åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav e. Det fremgår av definisjonen at begrepet omfatter «enhver som leverer varer eller tjenester direkte til virksomheten, men som ikke er en del av leverandørkjeden». Begrepet fungerer således som et tillegg for å fange opp aktører som faller utenfor leverandørkjedebegrepet, men som også leverer produkter til pliktsubjektet og dermed bør inngå i aktsomhetsvurderingene.

Etter forarbeidene skal ordlyden «direkte» forstås slik at det bare er aktører som har et kontraktsforhold til selskapet som er pliktsubjekt som omfattes.¹¹⁸ En slik avgrensning følger ikke av de internasjonale rammeverkene åpenhetsloven bygger på. Dette taler for at definisjonen av «leverandørkjede» og «forretningspartner» ikke samsvarer med definisjonen av «forretningsforbindelse» etter OECDs retningslinjer. Selv om åpenhetslovens rekkevidde er noe uklar på området som følge av avvikende definisjoner, vil det i dette tilfellet tvilsomt by på praktiske problemer for selskapene ettersom det som regel foreligger et kontraktsforhold. Elgesem peker i lovkommentar til åpenhetsloven på at lovens rekkevidde er noe uklar, og at omfanget av plikten til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger i forbindelse med kunder, investeringsobjekter, låntakere osv. er vanskelig å klarlegge.¹¹⁹ De nevnte

¹¹⁶ Se over om definisjonen av «forretningsforbindelse» i OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv (2018) s. 10.

¹¹⁷ Elgesem (2023) s. 205-206.

¹¹⁸ Prop.150 L (2020-2021) s. 107.

¹¹⁹ Karnov lovkommentar 7 til § 3 femte ledd.

aktørene vil i utgangspunktet ikke omfattes av begrepet «forretningspartner» fordi det avgrenses mot leddet etter pliktsubjektet. Med andre ord er det bare aktører som leverer varer/tjenester til pliktsubjektet som omfattes, og ikke aktører som mottar varer/tjenester.¹²⁰ Uklarheten skapes da ved at «forretningsforbindelser» etter OECD omfatter disse aktørene.¹²¹

3.5.5 Oppsummering og konklusjon

Definisjonene av åpenhetslovens begreper «leverandørkjede» og «forretningspartner» sammenfaller ikke med definisjonen OECDs begrep «forretningsforbindelse». Ettersom åpenhetsloven bygger på OECDs retningslinjer, og det eksplisitt fremkommer av forarbeidene at definisjonene er ment å sammenfalle, skaper det uklarheter rundt lovens rekkevidde.

Uklarhetene knytter seg for det første til hvilke deler av kjeden som omfattes. Åpenhetslovens begreper utelukker leddene som kommer etter selskapet som er pliktsubjekt i kjeden. Med andre ord omfattes ikke aktørene pliktsubjektet leverer varer eller tjenester til, men kun aktørene som er tilknyttet leveranser til pliktsubjektet. OECD foretar på sin side ikke denne avgrensningen.

For det andre er også visse aktører utelukket basert på hvorvidt det foreligger en «forretningsmessig tilknytning» etter leverandørkjedebegrepet, eller et kontraktsforhold med pliktsubjektet etter forretningspartnerbegrepet. Ingen av disse avgrensningene foretas i forbindelse med OECDs forretningsforbindelsesbegrep.

Ulikhetene mellom begrepene resulterer i en snevrere rekkevidde for aktsomhetsvurderinger etter åpenhetsloven. For åpenhetslovens vedkommende er typen aktør av stor betydning for rekkevidden. Etter OECDs retningslinjer er det derimot tilknytningskravet «direkte knyttet til» som er avgjørende for aktsomhetsvurderingenes rekkevidde.

3.6 Verdikjeden

Mange av de største aktørene i dagens næringsliv selger produkter som er komplekse og sammensatt av en rekke ulike komponenter. I tilfeller hvor hver del som trengs for å produsere produktet som skal selges på markedet er innom flere ulike virksomheter, vil dette

¹²⁰ Se ordlyden i åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav e: «(...) leverer (...) til».

¹²¹ Se under oppgavens punkt 3.5.2 om definisjonen av «forretningsforbindelse».

medføre en særlig lang leverandørkjede og gjerne kompliserte aktsomhetsvurderinger ettersom det er vanskeligere å skaffe et overblikk over hele virksomheten og dens aktiviteter. Da er det desto viktigere å vite hvilke verdier som omfattes av loven.

Hvilke verdier som omfattes får også betydning for hvorvidt en aktør regnes som en del av leverandørkjeden eller er forretningspartner i lovens forstand. Etter åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav d og e må aktørene knyttes til «varer, tjenester eller andre innsatsfaktorer» som inngår i pliktsubjektets virksomhet. Under legaldefinisjonen av leverandørkjede påpekes det at dette gjelder «fra råvarestadiet til ferdig produkt».

Lovens ordlyd «innsatsfaktorer» er særlig relevant her.¹²² I forarbeidene blir det lagt til grunn at alle former for tjenester, komponenter, råvarer, transport og annet dekkes av begrepet.¹²³ Etter dette vil virksomheter måtte ha kontroll helt ned til nivået hvor mineraler utvinnes for å produsere varer som skal selges. Det faktum at loven favner vidt og omfatter alle former for deler som inngår i produksjonen av det ferdigstilte produktet, tilsier at det ikke er i verdikjeden det skal foretas avgrensninger når det kommer til aktsomhetsvurderinger, men at avgrensningene gjøres i forbindelse med typen aktør og hvilken tilknytning den har til pliktsubjektets virksomhet.

3.7 Styre- og medvirkningsansvar

Selv om det er større selskaper som er pliktsubjekt etter loven utelukker ikke det nødvendigvis at styremedlemmene kan bli ansvarlige for manglende etterfølgelse av åpenhetsloven.¹²⁴ Det følger av åpenhetsloven § 5 at styremedlemmer plikter å skrive under på den offentlige redegjørelsen hvor selskapets gjennomføring av aktsomhetsvurderinger, samt risiko, negative konsekvenser og eventuelle tiltak presenteres.¹²⁵ Dette forutsetter at styremedlemmene har satt seg inn i hva aktsomhetsvurderingene innebærer og at de har kunnskap om den generelle risikoen som foreligger hvor selskapet utøver virksomhet.

Aksjeloven §§ 6-12 og 6-13 hjemler styrets forvalter- og tilsynsansvar. Bestemmelsene gir uttrykk for at det er styret som har det øverste ansvaret når det kommer til forvaltning av

¹²² Åpenhetsloven § 3 første ledd bokstav d.

¹²³ Prop.150 L (2020-2021) s. 51.

¹²⁴ Se aksjeloven §§ 6-12, 6-13. 17-1.

¹²⁵ Jf. regnskapsloven § 3-5, jf. åpenhetsloven § 5 fjerde ledd.

selskapet. Dette innebærer at styret pålegges en rekke plikter, og dersom styremedlemmer opptrer uaktsomt og forsømmer sine forpliktelser kan de bli erstatningsansvarlige etter aksjeloven § 17-1. En del av styremedlemmers plikt er å sørge for at selskapet driftes i tråd med lovgivningen, som eksempelvis åpenhetsloven. Dersom det ikke utføres aktsomhetsvurderinger i tråd med loven, kan det rettes krav mot styremedlemmer for manglende etterlevelse dersom det medfører tap av omdømme og således skader virksomheten. Etter åpenhetsloven § 11 annet ledd kan det rettes sanksjoner mot «medvirkere».¹²⁶ Styrets medlemmer vil kunne regnes som «medvirkere».¹²⁷ Sanksjonene etter åpenhetsloven kommer i tillegg til aksjelovens bestemmelser.

¹²⁶ Se også åpenhetsloven § 9 første ledd.

¹²⁷ Karnov lovkommentar 3 til § 11 annet ledd.

4. Aktsomhetsvurderingen

4.1 Innledende bemerkninger

Åpenhetsloven § 4 første ledd hjemler en plikt for større virksomheter til å «utføre aktsomhetsvurderinger i tråd med OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper». Plikten til å utføre aktsomhetsvurderinger er ett av åpenhetslovens fremste virkemidler for å fremme respekt for menneskerettighetene og sørge for anstendige arbeidsforhold i næringslivet.

Etter OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv er det sammenfattet en rekke sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger. Trekkene går ut på at aktsomhetsvurderingene er forebyggende, risikobaserte, dynamiske, innebærer flere prosesser og mål, kan innebære prioriteringer, innebærer kontinuerlig kommunikasjon og formidling, flytter ikke ansvar, samsvarer med internasjonale standarder for ansvarlig næringsliv, avhenger av omstendighetene, kan endres og tilpasses og vurderingene blir styrket gjennom å involvere interessenter.¹²⁸

Forarbeidene uttaler at aktsomhetsvurderinger dreier seg om å «(...) undersøke og styre risiko for negativ påvirkning på menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold».¹²⁹ Dette er i tråd med de definisjonene som følger av OECDs retningslinjer og FNs veiledende prinsipper.¹³⁰

4.2 Styrende prinsipper

For aktsomhetsvurderingene er det noen styrende prinsipper, altså rettslige utgangspunkt som gjør seg gjeldende. Det fremkommer av åpenhetsloven § 4 annet ledd at «aktsomhetsvurderingene skal utføres regelmessig og stå i forhold til virksomhetens størrelse, virksomhetens art, konteksten virksomheten finner sted innenfor, og alvorlighetsgraden av og sannsynligheten for negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold». Bakgrunnen for dette er at aktsomhetsvurderingsprosessen stadig er i utvikling og må tilpasses situasjonen virksomheten befinner seg i av hensyn til blant annet risiko og ressurser.

¹²⁸ OECD (2018) s. 16-19.

¹²⁹ Prop.150 L (2020-2021) s. 63.

¹³⁰ OECD (2011) del I, punkt A 10, s. 12 og FN (2011) s. 17-18.

Forarbeidene presiserer at aktsomhetsvurderingene skal tilpasses og være «risikobaserte, forholdsmessige og gjentagende».¹³¹ Etter dette kan det utledes tre ulike prinsipper som er styrende for gjennomføringen av aktsomhetsvurderingsprosessen: risikoprinsippet, forholdsmessighetsprinsippet og regelmessighetsprinsippet. De tre prinsippene gjenspeiler at det ikke stilles like strenge krav til alle virksomheter, da de mest ressurssterke virksomhetene som opererer innenfor områder hvor risikoen er særlig stor må gjennomføre mer omfattende aktsomhetsvurderinger for å handle i samsvar med loven.

Risikoprinsippet utledes fra formuleringen «alvorlighetsgraden av og sannsynligheten for». Dette prinsippet går ut på at virksomheten først og fremst må prioritere å gjennomføre aktsomhetsvurderinger hvor risikoen for negative konsekvenser er størst og hvor alvorligheten av de potensielle negative konsekvensene er størst. Dette prinsippet gjør det også enklere for virksomhetene å se hvor de skal starte og hvilke områder de skal ha størst fokus på. Det er også naturlig at hovedfokuset rettes mot de mest alvorlige og risikofylte områdene ettersom det også er her det er størst sjanse for krenkelser på arbeids- og menneskerettighetene, som loven søker å ivareta.¹³²

Forholdsmessighetsprinsippet utledes av uttrykket «stå i forhold til virksomhetens størrelse, virksomhetens art, konteksten virksomheten finner sted innenfor». Prinsippet dreier seg hovedsakelig om at virksomheten skal utføre aktsomhetsvurderinger ut ifra egne tilgjengelige ressurser og hvilken bransje selskapet driver sin virksomhet innenfor. Hensynet bak er at plikten til å utføre aktsomhetsvurderinger skal tilpasses og være overkommelig for alle lovens pliktsubjekter ut ifra deres tilgjengelige ressurser. Etter dette stilles det også krav ut ifra faktorene som vises til i ordlyden.¹³³

Regelmessighetsprinsippet kan utledes fra ordlyden «skal utføres regelmessig». Prinsippet innebærer at det ikke er tilstrekkelig å gjennomføre aktsomhetsvurderinger én gang, for så å vise til resultatene fra denne gjennomføringen. Ettersom situasjon og risiko er i stadig endring, må også aktsomhetsvurderingene gjentas kontinuerlig slik at man avdekker mulige

¹³¹ Prop.150 L (2020-2021) s. 110.

¹³² Prop.150 L (2020-2021) s. 110-111.

¹³³ Prop.150 L (2020-2021) s. 110.

risikoer og negative konsekvenser tidlig. Elgesem peker også på at det er viktig å gjenta prosessen og evaluere den slik at den kan forbedres.¹³⁴

4.3 Aktsomhetsvurderingsprosessen seks steg

OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger viser til at aktsomhetsvurderingsprosessen består av seks ulike trinn som må gjennomføres. Disse trinnene tilsvarer åpenhetsloven § 4 første ledd bokstav a til f. Trinnene kan ses på som et hjelpemiddel for pliktsubjektene, ettersom de oppsummerer prosessen som skal utføres. I de følgende avsnittene skal disse kort gjøres rede for.

Figur 2: Aktsomhetsvurderingsprosessen kan illustreres ved denne modellen.¹³⁵

For det første følger det av bokstav a at virksomhetene skal «forankre ansvarlighet i virksomhetens retningslinjer». Ut ifra ordlyden kan dette steget forstås slik at virksomhetene må ha retningslinjer for hvordan de arbeider med å ivareta «grunnleggende menneskerettigheter» og «anstendige arbeidsforhold», i samsvar med lovens formål.¹³⁶

Forarbeidene presiserer at det er det reelle innholdet som er avgjørende for om virksomheten har fulgt lovens plikter, og ikke hva «retningslinjene» omtales som. Det kan da dreie seg om styringsdokumenter, rutiner eller annet, så lenge virksomheten har retningslinjer som

¹³⁴ Karnov lovkommentar 10 til § 4 annet ledd.

¹³⁵ OECD (2018) s. 21.

¹³⁶ Se åpenhetsloven § 1.

«innarbeides i den ordinære forretningsdriften».¹³⁷ Dette er i tråd med plikten etter OECDs retningslinjer og FNs veiledende prinsipper.¹³⁸

Når det gjelder virksomhetens leverandørkjede og forretningspartnere, så stilles det her krav til at retningslinjene innarbeides også hos disse aktørene. Dette kan utledes av at de aktuelle retningslinjene skal inngå i forretningsdriften. Det fremkommer eksplisitt av forarbeidene at det dreier seg om «å innarbeide forventinger og retningslinjer rundt ansvarlig næringsliv i alle avtaler med leverandører og forretningspartnere».¹³⁹

Videre følger det av bokstav b at virksomheten plikter å «kartlegge og vurdere faktiske og potensielle negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold som virksomheten enten har forårsaket eller bidratt til, eller som er direkte knyttet til virksomhetens forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere». Dette steget er kjernen i aktsomhetsvurderingene. Her skal virksomheten finne risikoen for forekomsten av negative konsekvenser.

Tidligere i oppgaven er de ulike begrepene som benyttes og deres innhold redegjort for, og det vil derfor ikke utdypes ytterligere her.

Etter kartleggingen må virksomheten etter bestemmelsens bokstav c; «iverksette egnede tiltak for å stanse, forebygge eller begrense negative konsekvenser basert på virksomhetens prioriteringer og vurderinger etter bokstav b». Som nevnt tidligere i oppgaven er virksomhetens tilknytning til de negative konsekvensene avgjørende for hvilke tiltak som skal iverksettes.¹⁴⁰ Grunnen til dette er at tilknytningen også illustrerer hvilke påvirkningsmuligheter virksomheten har til å kunne stanse eller redusere de negative konsekvensene.

Det fjerde steget følger av bokstav d hvor det fremgår at virksomhetene plikter å «følge med på gjennomføring og resultater av tiltak etter bokstav c». Dette steget omhandler overvåking av «gjennomføringen og resultatene av virksomhetens tiltak for å kartlegge, vurdere,

¹³⁷ Prop.150 L (2020-2021) s. 108.

¹³⁸ OECD (2011) kapittel IV punkt 4 og FN (2011) punkt nr. 16.

¹³⁹ Prop.150 L (2020-2021) s. 108.

¹⁴⁰ Se oppgavens punkt 3.4 og figur 1.

forebygge, redusere og, når det er påkrevd, støtte gjenoppretting av skade, inkludert med forretningsforbindelser». ¹⁴¹ Bakgrunnen for dette er at virksomhetene skal kunne evaluere og forbedre seg til fremtidige prosesser.

Aktsomhetsvurderingsprosessens femte steg følger av bokstav e hvor det fremgår at virksomhetene skal «kommunisere med berørte interessenter og rettighetshavere om hvordan negative konsekvenser er håndtert etter bokstav c og d». Dette steget dreier seg hovedsakelig om de som er berørt av negative konsekvenser som har tilknytning til pliktsubjektet.

Forarbeidene stiller opp en ikke-uttømmende liste av hvem som omfattes av begrepet «interessenter». Det blir pekt på at det både kan være tale om enkeltpersoner, men også hele lokalsamfunn eller foreninger. Videre presiseres det i forarbeidene at «rettighetshavere også omfatter rettighetshavernes representanter». ¹⁴²

Det siste og sjette steget i aktsomhetsvurderingsprosessen følger av bokstav f, hvor det fremkommer at virksomheten må «sørge for eller samarbeide om gjenoppretting og erstatning der dette er påkrevd». Dette trinnet omhandler gjenoppretting hvor negative konsekvenser allerede har oppstått. Også her har tilknytningen mellom virksomheten og de negative konsekvensene betydning for omfanget. Steget er kun relevant for tilfeller hvor virksomheten selv har forårsaket eller bidratt til negative konsekvenser. ¹⁴³ Dette er naturlig ettersom virksomhetenes innflytelse er begrenset hvor de ikke selv har forårsaket eller bidratt til de negative konsekvensene, og meningen ikke er at virksomhetene skal måtte stå ansvarlige for andres skadevoldende handlinger.

¹⁴¹ Prop.150 L (2020-2021) s. 110.

¹⁴² Prop.150 L (2020-2021) s. 110.

¹⁴³ Prop.150 L (2020-2021) s. 110 og OECD (2018) s. 34-35.

5. Avslutning og rettspolitiske betraktninger

5.1 Avslutning

Oppgaven har undersøkt og redegjort for rekkevidden av aktsomhetsnormen i åpenhetsloven. Rekkevidden kan variere, og vil ikke være lik for alle pliktsubjekter ettersom flere forhold er avgjørende. Blant annet vil virksomhetens ressurser og risikobildet den opererer i være avgjørende for hvor grundige aktsomhetsvurderinger den må foreta. De mest ressurssterke virksomhetene som opererer innenfor områder forbundet med høy risiko vil dermed pålegges større ansvar. Disse forholdene vil også være av betydning når det gjelder hvor langt ned i leverandørkjeden virksomheten plikter å utføre aktsomhetsvurderinger ettersom det er opp til virksomheten selv å prioritere leverandører hvor risikoen for negative konsekvenser er størst.

Videre vil tilknytningen virksomheten har til de negative konsekvensene være av betydning for rekkevidden. Dersom virksomheten selv har forårsaket negative konsekvenser for menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter, er den ansvarlig for å sørge for gjenoppretting. Jo svakere tilknytningen er, jo snevrere blir ansvarets rekkevidde i forbindelse med gjenoppretting og erstatning. Dette innebærer at om en virksomhet kun har tilknytning til de negative konsekvensene gjennom leverandørkjede eller forretningspartner, så vil ansvaret til gjenoppretting begrenses til bruk av innflytelse for å forsøke å påvirke til gjenoppretting hos skadevolder.

Når det gjelder hvilke aktører som må tas med i aktsomhetsvurderingen, er utgangspunktet at det bare er de som kategoriseres som «upstream supply chains» som omfattes av lovens leverandørkjedebegrep. Dersom tilknytningen mellom pliktsubjektet og de negative konsekvensene er at virksomheten har «bidratt til» disse, vil imidlertid også «downstream supply chains» kunne omfattes av aktsomhetsvurderingene ettersom det ved en slik tilknytning ikke gjelder noen begrensning for hvem som regnes som leverandørkjeder. Dermed har også tilknytningen betydning for hvilke aktører som omfattes.

Etter en periode skal loven evalueres, og det vil da trolig bli vurdert hvorvidt lovens begreper og definisjoner skal beholdes slik de er i dag, eller om de skal endres slik at åpenhetslovens rekkevidde blir den samme som etter OECD.¹⁴⁴ I dag favner OECDs retningslinjer bredere

¹⁴⁴ Prop.150 L (2020-2021) s. 6.

enn åpenhetsloven til tross for at åpenhetsloven bygger på retningslinjene. Grunnen til dette er både fordi OECD ikke avgrensner til menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter og omfatter klima- og miljøpåvirkninger, men også fordi begrepene som benyttes og definisjonene har et bredere nedslagsfelt enn åpenhetslovens begreper.

Dersom EUs aktsomhetsdirektiv blir vedtatt og innlemmet i EØS-avtalen vil den berøre åpenhetsloven. Det er da sannsynlig at åpenhetsloven vil bli endret slik at den innebærer en gjennomføring av EU-retten på området. Dette er også hensiktsmessig for virksomhetene som vil få færre ulike krav å forholde seg til. Av hensyn til rettsanvendere er det også hensiktsmessig med et harmonisert regelverk for næringslivets samfunnsansvar.

5.2 Betraktninger

Loven benytter en rekke vage begreper som vil måtte avklares gjennom forvaltningspraksis og rettspraksis. Det hele fremstår som en strategi om bevisst uklarhet fra lovgivers side for å føre en større etterlevelse av menneskerettighetene enn det som kunne vært oppnådd om loven gav en mer presis angivelse av næringslivets plikter. Selv om loven ivaretar et godt formål, er det kritikkverdig at den ikke er utformet så presist som den kunne ha vært når det innebærer å strekke hjemlene og hule ut grunnlovsværn for virksomhetene.

Videre er det kritikkverdig at det i forarbeidene presiseres at åpenhetsloven og OECDs retningslinjer er ment å samsvare og ha like definisjoner, men at lovgiver likevel har valgt en utforming som gjør at definisjoner og begreper ikke samsvarer. Dette er egnet til å skape unødvendig usikkerhet for pliktsubjektene rundt lovens rekkevidde. Sett i sammenheng med at det også er avdekket uriktig oversettelse av OECDs retningslinjer tidligere i oppgaven, fremstår det hele som forhastet arbeid hvor lovgiver har oversett originalkildene og heller sett til norske uoffisielle oversettelser.

Gjennom bruken av *naming and shaming* som reguleringsteknikk, vil det i praksis bety at loven legger ansvaret for håndhevelse av menneskerettighetsnormene over på sivilsamfunnet. Dette vil kunne medføre at kleskjeder som H&M og Lindex, som har forbrukernes oppmerksomhet, blir underlagt grundigere granskning enn industriselskaper som bare handler med andre profesjonelle aktører.

Referanseliste

Lover

Norske lover

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven).

Lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper (Aksjeloven).

Lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (Regnskapsloven).

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett
(Menneskerettsloven).

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (Straffeloven).

Lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv.
(Arbeidsmiljøloven).

Lov 18. juni 2021 nr. 99 om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende
menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (Åpenhetsloven).

Utenlandske lover

UK Modern Slavery Act, 2015 c. 30,

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents/enacted>.

Loi no 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des
entreprises donneuses d'ordre,

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000034290626/>.

Australia Modern Slavery Act, No. 153, 2018,

<https://www.legislation.gov.au/Details/C2018A00153>.

Wet van 24 oktober 2019 houdende de invoering van een zorgplicht ter voorkoming van de
levering van goederen en diensten die met behulp van kinderarbeid tot stand zijn
gekomen (Wet zorgplicht kinderarbeid), <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2019-401.html>.

UK Environment Act, 2021 c. 30,

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/30/contents/enacted>.

Rettsavgjørelser

HR-2011-1118-A

Forarbeid og utredninger

Ot.prp. nr. 116 (2001-2002).

Innst. 384 S (2015-2016).

Advokatfirmaet Simonsen Vogt Wiig, *Utredning av det juridiske handlingsrommet for en lov om etikkinformasjon*, 2017.

Anmodningsvedtak nr. 200 (2017-2018) av 12. desember 2017.

Etikkinformasjonsutvalget, *Notat om den franske aktsomhetsloven*, 2018,

https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/blogs.dir/343/files/2019/01/Oversiktsnotat-Fransk-aktsomhetslov_PDF.pdf.

Etikkinformasjonsutvalget, *Åpenhet om leverandørkjeder*, 2019.

Prop.150 L (2020-2021).

Oslo Economics og KPMG, *Konsekvensutredning av forslag til ny åpenhetslov*, Oslo Economics 2021.

Lovvedtak 176 (2020-2021).

Internasjonale kilder

FN, *Guiding Principles on business and human rights: Implementing the United Nations «Protect, Respect and Remedy» Framework*, 2011.

https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf, lest 15. februar 2023.

ILO, *Decent work and the 2030 agenda for sustainable development*,

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-lisbon/documents/event/wcms_667247.pdf, lest 19. mars 2023.

ILO, *ILO Constitution*, 1919, sist oppdatert 1997,

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:55:0:::55:P55_TYPE,P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:KEY,en,ILOC,/Document, lest 10. mai 2023.

OECD, *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct*, OECD 2018,

<http://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>, lest 23. mars 2023.

OECD, *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, OECD Publishing 2011.

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264115415-en>, lest 14. februar 2023.

OECD, *OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv*, Kontaktpunktet for ansvarlig næringsliv 2018.

https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/blogs.dir/263/files/2019/09/201904_OECD_DDveileder_nettil.pdf, lest 15. mars 2023.

Litteratur

- Bergvall, Anne Sofie Lid, *Miljøorganisasjon klager Ikea inn til Forbrukertilsynet*, Bergens Tidende 2023, <https://www.bt.no/nyheter/okonomi/i/0QLWd0/miljoeorganisasjon-klager-ikea-inn-til-forbrukertilsynet>, lest 20. april 2023.
- Blandhol, Sverre, Henriette N. Tøssebro og Øystein Skotheim, *Innføring i juridisk metode*, Jussens Venner vol. 50 2015, <https://doi-org.ezproxy.uis.no/10.18261/ISSN1504-3126-2015-06-02>, lest 29. april 2023.
- Clean Clothes Campaign, *Rana Plaza*, <https://cleanclothes.org/campaigns/past/rana-plaza>, lest 22. april 2023.
- Elgesem, Frode og Njål Høstmælingen, *Næringsliv og menneskerettigheter*, Universitetsforlaget 2019.
- Elgesem, Frode, *Åpenhetsloven – må man gjøre aktsomhetsvurderinger knyttet til risikoer i nedstrøms aktiviteter?*, Idunn, 23. mai 2023, <https://doi.org/10.18261/lor.62.4.2>, lest 4. juni 2023.
- FN-sambandet, *Anstendig arbeid og økonomisk vekst*, FN, <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/anstendig-arbeid-og-oekonomisk-vekst>, lest 23. april 2023.
- FN-sambandet, *Befolkning under nasjonal fattigdomsgrense*, FN, <https://www.fn.no/Statistikk/nasjonal-fattigdomsgrense>, lest 22. april 2023.
- FN-sambandet, *Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)*, FN, <https://www.fn.no/om-fn/fns-organisasjoner-fond-og-programmer/den-internasjonale-arbeidsorganisasjonen-ilo>, lest 23. april 2023.
- Forbrukertilsynet, *Informasjonskrav*, 9. juni 2022, <https://www.forbrukertilsynet.no/apenhetsloven/informasjonskrav>, lest 2. juni 2023.
- Gildestad, Bjørn Atle og Eirik Tufteland Kroken, «-For lite el-etikk under juletreet», NRK, 10. desember 2015, https://www.nrk.no/norge/_-for-lite-el-etikk-under-juletreet-1.12695743?fbclid=IwAR3AofDEy8t3wnSpMIjTJApGX4ACt03fh7YyoPIFcBNbtAj_hqv8g6pK70ZU, lest 13. april 2023.
- Hagstrøm, Viggo, *Culpanormen*, 3. utg., Aschehoug 1981.
- Harbo, Tor-Inge, *Folkerettspragmatisme*, Idunn 2020, <https://doi.org/10.18261/issn.2387-4546-2020-03-0>, lest 15. april 2023.

- Hartvigsen, Øyvind og Jan Høegh, *Bruk av åpenhetsloven som verktøy mot konkurransevidning*, BDO Norge 2022, <https://www.bdo.no/nb-no/bloggen/bruk-aapenhetsloven-som-verktoey-mot-konkurransevidning>, lest 02. mars 2023.
- Hermstad, Arild, «Et første skritt på veien mot bedre etikk i klesbransjen», *Dagbladet*, 20. mai 2016, <https://www.dagbladet.no/kultur/et-forste-skritt-pa-veien-mot-bedre-etikk-i-klesbransjen/60138126>, lest 25. mai 2023.
- Hermstad, Arild, «Strykkarakter til Iphone 6s», *Dagbladet*, 1. desember 2015, <https://www.dagbladet.no/2015/12/01/kultur/debatt/meninger/kronikk/iphone/42184509/?fbclid=IwAR1I2bQVOJkAIRzQmPCFeDYtwadhmlJYSqbaWrX8jQA4agwCb0RcFBeKJ2o>, lest 13. april 2023.
- Høegh, Jan og Andreas Farstad Moe, *Handelsbransjen er ikke klar for åpenhetsloven – hva kan din bedrift gjøre?*, BDO Norge 2023, <https://www.bdo.no/nb-no/bloggen/handelsbransjen-er-ikke-klar-for-aapenhetsloven---hva-kan-din-bedrift-gjoere>, lest 25. april 2023.
- Isaksen, Karoline Kvellestad, - *Rana Plaza-kollapsen var regelrett mord*, NRK 2014, https://www.nrk.no/urix/_rana-plaza-kollapsen-var-mord-1.11678627, lest 22. april 2023.
- Kjelland, Morten, *Erstatningsrett: en lærebok*, 2. utg., Universitetsforlaget 2019.
- Lorentsen, Mats, *Åpenhetsloven – hvordan følge den og samtidig styrke konkurranseevnen*, Azets 2022, <https://www.azets.no/blogg/apenhetsloven/>, lest 02. mars 2023.
- Monsen, Erik, *Innføring i juridisk metode og oppgaveteknikk*, 1. utg., Cappelen Damm Akademisk 2012.
- Mæhle, Synne Sæther og Ragna Aarli, *Fra lov til rett*, 3. utg., Gyldendal Akademisk 2022.
- Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv, *Slutterklæring i enkeltsak knyttet til ulykken på skipsverft i Korea – Martin Linge-prosjektet*, 22. februar 2023, <https://www.responsiblebusiness.no/nyheter/slutterklaering-i-enkeltsak-knyttet-til-ulykken-pa-skipsverft-i-korea-martin-linge-prosjektet/>, lest 24. mai 2023.
- Rage, Knut og Alkunne, *Ola Mestad*, Store norske leksikon 2023, https://snl.no/Ola_Mestad, lest 23. april 2023.
- Regjeringen, *Aktsomhetsdirektivet*, 2. juni 2023, <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2022/mars/aktsomhetsdirektivet-/id2918419/>, lest 4. juni 2023.
- Regjeringen, *Kontaktpunktet for ansvarlig næringsliv*, u.å., https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/csr/kontaktpunktet/110620_brosjyre_kontaktpunktet_no.pdf, lest 15. mai 2023.

- Sigvardsson, Bengt, *Rana Plaza: Katastrofen som forandret tekstilindustrien*, Fri Fagbevegelse 2018, <https://frifagbevegelse.no/forside/rana-plaza-katastrofen-som-forandret-tekstilindustrien-6.183.522904.8019362fc4>, lest 22. april 2023.
- Stende, Bror William og Per Nitter Bondevik, «Etikk som virker», *Dagbladet*, 26. mai 2016, <https://www.dagbladet.no/kultur/etikk-som-virker/60139956>, lest 25. mai 2023.
- Tonstad, Kristel og Frode Elgesem, *Karnov Lovkommentar til åpenhetsloven*, Lovdata Pro 2022.
- Utenriksdepartementet, *OECDs retningslinjer for flernasjonale selskap*, Regjeringen 2015, https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/naringslivssamarbeid-i-utlandet/retningslinjer_flernasjonale_selskaper/id2401216/, lest 20. april 2023.
- Aarli, Ragna og Synne Sæther Mæhle, *Juridisk metode: i et nøtteskall*, 1. utg., Gyldendal Juridisk 2018.